

Egy katonatiszt megpróbáltatásai az 1920-as évek Romániájában¹

Török Ádám

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar — doktorjelölt

Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala — tudományos munkatárs

Zákó András vezérőrnagy, a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke (2. vkf. osztály),² valamint az Államvédelmi Központ³ utolsó parancsnoka. 1949–1968 között a magyar (katonai) emigráció egyik meghatározó szervezetének, a Magyar Harcosok Bajtársi Községének (MHBK) vezetőjeként a szovjet és magyar államvédelmi, majd állambiztonsági szervek célke-resztjében állt Kelet és Nyugat hidegháborús konfliktusában. Ennek megfelelően tevékenysége sokáig csak a szovjet, illetve hazai kommunista államvédelmi, majd állambiztonsági szervek fedett hírszerzői,⁴ illetve a szervek által inspirált történészek, zurnaliszták,⁵ valamint a nyugati társutas értelmiségiek⁶ által vált ismertté. Pályafutása, katonai ténykedése teljesen átpolitizálódott, a szocialista történetírás által mesterségesen terjesztett legendák, valamint dezinformációk⁷ beépültek a köztudatba, egyes elemek mind a mai napig tartják magukat.⁸ A Zákó lejáratására irányuló intézkedések különösen nagy lendületet vettek az 1956-os forradalom

¹ A tanulmány része a szerző 2024-ben benyújtott doktori disszertációjának: TÖRÖK 2024: 42–63.

² A Magyar Királyi Honvédvezérkar főnökének 2. osztályát a szakirodalomban sokféleképpen (VKF/2, VKF-2, Vkf-2 stb.) jelölik. Amennyiben nem idézett szövegről van szó, én a korszakban is használatos, hivatalos 2. vkf. osztály (2. vkf. o.) rövidítést alkalmazom. Az osztály volt felelős a Horthy-korszak katonai hírszerzésért és elhárításáért. Mivel a trianoni békediktátum tiltotta a magyar vezérkar működését, így a rejtés évei alatt mint a Honvédelmi Minisztérium VI. (fő)csoportjának 2. osztálya működött, majd a vezérkar nyíltá válásától ismét 2. vkf. o. néven tevékenykedett. Szervezetére bővebben lásd: BÖLL 2001: 71–102; TÖRÖK 2015: 340–365.

³ Államvédelmi Központ: 1942 júliusában a BM közvetlen alárendeltségében létrehozott, a katonai elhárító (2. vkf. osztály Defenzív Alosztálya) és a politikai nyomozó szervek (rendőrség, csendőrség) országos kihatású defenzív és államrendészeti ügyekben folyó nyomozásainak összehangolására és koordinálására alakított, országos hatáskörű állambiztonsági csúcsszerv. Az ÁVK fellépett minden kül- és belföldről kezdeményezett szélsőséges, felforgató tevékenységet folytató mozgalommal és szervezkedéssel szemben, amelyek szabotázsakciókkal veszélyeztették a termelést; emellett irányította az országos jellegű közellátási visszaélésekkel kapcsolatos nyomozásokat, amelyek az ország belső rendje ellen irányultak, illetve sértették vagy veszélyeztették a honvédelem érdekeit. Ezenkívül a párhuzamos nyomozások és a hatásköri súrlódások tekintetében közvetítőként lépett fel a polgári és a katonai nyomozószervek között. Az ÁVK tevékenysége az ország német megszállását követően formálissá vált, a nyilas hatalomátvételt követően rövidesen fel is számolták.

⁴ ARDAY 1961; SZABÓ M. 1958; SZABÓ M. 1961; SZABÓ M. 1984; DÉNES—VELEZ 1962: 112–118.

⁵ BOLDIZSÁR 1952: 157–159; PINTÉR—SZABÓ L. 1959; GYULAI et al. 1960; PINTÉR 1961a: 71–78; PINTÉR 1961b: 52–59; PINTÉR, 1972, KOPPÁNY—HAHN 1984.

⁶ JOUVENEL 1953: 75; MINAJEV 1963; GUÉRIN 1971; MADER 1965; CHARISIUS—MADER 1971.

⁷ A BM II/5. osztályának 1962. augusztus 2-án kelt javaslata név szerint Pintér Istvánt, a *Népszabadság* zurnalisztáját terjesztette elő a Zákó-ellenes lejárató cikksorozat megírására. A cikkeket a javaslat szerint megjelenés előtt a BM II/5. osztály átvizsgálta. Lásd: HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 156–157.

⁸ A köztudatba beépült és sajnálatosan továbbadott legendákra és dezinformációkra lásd: ÁRVAI—GYARAKI 2019: 777–778.

és szabadságharcot követően, amikor a hazai szervek igyekeztek az októberi események és a nyugati (katonai) emigráció közötti kapcsolatot bizonyítani.⁹ Ekkor a hazai szervek a román partnerszervekhez fordultak, hogy a brassói születésű Zákó családi hátterét, esetleg még élő rokonait, ismeretségi körét, korai pályaképét, illetve tevékenységét felderítsék, a nyert információkat pedig Zákó ellen felhasználhassák. A román szervek két archív dossziényi irat-együtttestet adtak át tanulmányozásra, amely tartalmazta Zákó András 1920-as évekbeli erdélyi tevékenységét, valamint csoportjának lebukását is. Az iratok a román szervek nézőpontját tükrözik, tanulmányomban ezért a fellelt kontrollforrásokkal mutatom be Zákó családi hátterét és erdélyi fedett hírszerző tevékenységét, majd további pályafutásának több, eddig ismeretlen, valamint pontosított részletét.

A szocialista szemléletű művek, majd a rendszerváltás után keletkezett objektívebb történelmi munkák,¹⁰ valamint a hivatalos közlönyök és a levéltári kutatások felhasználása mellett Zákó András életútjának ismertetésekor az általa a nyugati hírszerző szervek számára készített hivatalos *Curriculum vitae*jére¹¹ is támaszkodom, azonban ebben életútjának minden részletére teljeskörűen — érthető okokból — nem tért ki.

Zákó András személyiségével kapcsolatban egy 1958-ban készült összefoglaló jelentésben a következők szerepelnek:

„a székelly szófukarság és ravaszság minden kellékével rendelkezik. Erre vezethető vissza az is, hogy katonai pályafutásának egyes részletei még bizalmas munkatársai előtt is ismeretlenek. Fő jellemvonása, hogy sokat beszéltet, ő maga keveset beszél.”¹²

Vagyis már kortársai közül is alig ismerték Zákó András magyar királyi vezérőrnagyot, az MHBK Központi Vezetőjét. Életútjának és katonai pályafutásának tisztázásához, a pontatlanságok és a csúsztatások kiküszöböléséhez alap kutatásokat kellett végezni.

Családi háttér

Nemes reszneki Zákó András 1898. március 23-án Brassóban látta meg a napvilágot, eredetileg „Zakó” András (székelyesen olykor Endre) néven. A kutatás során az egyes forrásokban tehát különböző névvariációkban (Zakó/Zákó András vagy Zakó/Zákó Endre) tűntették fel. Származását tekintve több, főként a hazai állambiztonsági szervek által híresztelt pontatlanságot és dezinformációt kell kiigazítani. Brassói születését felhasználva keletkezett sommás ma-

⁹ HOLLÓS 1966; HOLLÓS 1967; MOLNÁR 1966; MOLNÁR 1967; BEREZ 1969; HOLLÓS—LAJTAI 1980; HOLLÓS—LAJTAI 1982; HOLLÓS—LAJTAI 1986.

¹⁰ UNGVÁRY 2009: 353–409; UNGVÁRY 2011: 483–498; UNGVÁRY 2014: 58–81; Soós: 2010; SZAKÁLY 1984: 597–598; SZAKÁLY 2001: 376; SZAKÁLY 2005: 671–690; SZAKÁLY 2010: 119–120; SZAKÁLY 2015: 80–81.

¹¹ Lásd: CIA FOIA https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/ZAKO,%20ANDREAS_0115.pdf (mentés dátuma 2025. március 4.).

¹² HU ÁBTL 3.2.2. T-2/2. 62.

gyarázat szerint román felmenőkkel rendelkezett, eredeti neve „Zacu” -volt.¹³ Más források, nemesi előnévre hivatkozva, apját temesi főispáni címmel ruházzák fel.¹⁴

A valóságban Zákó András családi hátteréről, valamint származásáról a következőket lehet megállapítani: Zákó András Zákó Jenő¹⁵ és Strelitz (olykor Strelicz változatban) Erzsébet második gyermeke volt.¹⁶ A dokumentumok, így Zákó életrajza, valamint apjának, Zákó Jenő hadapródnak fellelt katonai anyakönyve¹⁷ alapján bizton állítható, hogy Zákó Jenő egyszerű városi mérnök volt. A félreértéshez az adhatott némi alapot, hogy az első világháborút megelőzően a dualista közigazgatásban bajsai Zákó Milán¹⁸ valóban főispán volt, noha nem Temes vármegye élén állt, hanem Versec és Pancsova előljárója volt. Ahogy azonban nemesi előneve (bajsai) mutatja, Zákó Milán nem a „reszneki” ághoz tartozott, így Zákó Andrásához a vezeték-név azonosságon kívül semmilyen rokoni szál sem fűzte.

Iskolapadból a frontra

Zákó András 1908 és 1913 között végezte gimnáziumi tanulmányait az Erdélyi Római Katolikus Státus Brassói Főgimnáziumában,¹⁹ majd a nagyváradai hadapródiskola növendéke lett. Tanulmányait mindvégig jeles, illetve kitűnő eredménnyel végezte.²⁰ Miután a hadapródiskola IV. évfolyamát elvégezte, báró Hazai Samu²¹ honvédelmi miniszter 1916. augusztus 14-én kelt

¹³ Lásd: ARDAY 1961: 28; PINTÉR 1972: 149.

¹⁴ Ennek alapja egy téves jelentés. Lásd: HU ÁBTL 3.2.2. T-2/2. 38. Ez az információ aztán beszűrődött a médiába: PINTÉR 1968: 77, onnan pedig sajnálatosan továbbhagyományozódott: ÁRVAI—GYARAKI 2019: 777–778.

¹⁵ Zákó Jenő (Lenti, 1861. április 28. — Budapest, 1938. szeptember 19.) tartalékos hadapród tiszthelyettes, mérnök. Kereskedelmi tengerészeti akadémiát végzett Fiumében. 1879. október 4-én kezdte meg önkéntes sorkatonai szolgálatát a 32. gyalogezrednél. 1880. április 15-től őrzetű, június 15-től címzetes tizedes, majd 1882. augusztus 18-tól címzetes őrmester lett. 1882. december 31-én áthelyezték a 86. gyalogezredhez. 1883. szeptember 1-én hadapróddá, 1884. február 1-én hadapród tiszthelyettesé léptették elő. 1885. december 31-én ezredtartálékba helyezték. 1889. december 31-én a m. kir. 20. gyalog feldandár szabadságolt állományába helyezték, s két év múlva december 31-én lépett ki a hadsereg kötelékéből.

¹⁶ Zákó Andrásnak Korponay Miklós hagyatékában fellelt *Curriculum Vitae*-töredékében, (amely nem azonos a már idézett változattal) szó szerint a következők szerepelnek: „Nevem Reszneki Zákó András, vagyontalan szülők második gyermekeként születtem 1898. március 23-án Brassóban Magyarországon.” Lásd OSZK 590. fond, 7. doboz. Zákó testvéréről jelenleg bővebb információkkal nem rendelkezem.

¹⁷ HM HIM HL AKVI 33187. (Zákó Jenő).

¹⁸ Bajsai Zákó Milán (Szenttamás, 1860. július 29. — Budapest, 1930. január 10.) főispán, országgyűlési képviselő. 1890–1892 között zsabylai főszolgabíró, majd a Szabadelvű Párt megválasztott képviselője lett. 1901-ben az uralkodó Pancsova és Versec szabad királyi városok főispánjává nevezte ki, hivatalát 1908-ig látta el. 1910-től a titeli választókerület országgyűlési képviselője. A világháború alatt Budapestre költözött, ezt követően haláláig a politikától visszavonultan élt.

¹⁹ A névsorokban „Zákó Endre”-ként szerepel.

²⁰ Zákó András *Curriculum Vitae*-je.

²¹ Báró Hazai (Kohn) Samu (Rimaszombat, 1851. december 26. — Budapest, 1942. február 10.) izraelita származású hivatásos katonatiszt, vezérezredes, politikus, honvédelmi miniszter. A Ludovika Akadémia, majd a Hadiiskola elvégzése után 1883. december 1-jétől a cs. és kir. kassai VI. hadtestparancsnokságára helyezték, majd a kassai III. honvédkerület parancsnokság segédtiszthelyettese. 1886-tól a HM beosztottja, 1889. október 1-jétől a Ludovika Akadémia hadseregszervezet- és harcászattanára lett. 1896-tól a honvéd törzstiszti tanfolyam oktatója, majd 1902. október 9-től a honvéd törzs- és felsőbb tiszti tanfolyam parancsnoki teendőinek ellátásával bízták meg. 1904. október 28-tól a Honvédelmi Minisztérium egyik ügycsoportfőnöke, majd 1910. január 17-én I. Ferenc József Honvédelmi miniszterre nevezte ki. A honvédelmi tárca éléről elmozdítva, 1917. február 2-től az uralkodó az osztrák–magyar fegyveres erők utánpótlási ügyeinek ellátásával bízta meg. A Monarchia összeomlásakor visszatért Budapestre, ahol 1918 decemberében nyugállományba helyezték.

rendeletével,²² szeptember 1-jétől számítandó ranggal, 17-es rangszámmal zászlóssá nevezte ki,²³ egyben beosztotta a magyar királyi brassói 24. gyalogezredhez.²⁴ A fiatal tiszt nyomban meg is kezdte elsővonalbeli frontszolgálatát mint szakasz-, majd századparancsnok. Kezdetben a 24. gyalogezred kötelékében, majd a 38. rohamzászlóalj²⁵ tagjaként harcolt az orosz fronton Kelet-Galíciában, majd az olasz hadszíntéren a Hétközség-fennsíkért vívott hadműveletekben.²⁶

1917. május 1-jén (november 1-i, 17-es rangszámmal) hadnaggyá léptették elő,²⁷ szeptemberben pedig az ekkor mindössze tizenkilenc éves Zákó az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása miatt a 3. osztályú Katonai Érdemkereszt kitüntetésben részesült a Legfelsőbb Dicsérő Elismerés és a kardok egyidejű adományozása mellett.²⁸ 1917. július 29-i kitüntetési felterjesztése²⁹ szerint

„Az ellenség előtt vitéz és bátor magatartást tanúsított, mert 1917. július hó 23-án Wino-govskára rohamjárőr élén az ellenséges árokba elsőnek ugrott be és a kézigránát támadást az ellentálló ellenségre a legelsőnek kezdte meg”³⁰

Decemberben az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismerésül a 3. osztályú Katonai Érdemkereszt hadidíszítményekkel és kardokkal kitüntetésben részesült.³¹ Az 1917. augusztus 11-i felterjesztés kiemelte, hogy Zákó

„Az ellenség előtt vitéz és bátor magatartást tanúsított, mert 1917. július 30 és 31-iki Babince körüli harcokban a leghevesebb ellenséges ágyú és gépfegyver tűzben szakaszának élén elsőnek tört be az ellenséges állásokba. Válságos pillanatokban személyes példájával buzdítólag hatott alárendeltjeire s ezzel a gyors döntést nagyban elősegítette.”³²

²² Az 1916. augusztus 14-én kelt 15638/ eln. sz. rendelet. *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára* (a továbbiakban R. K.) 43/105, 1916. augusztus 18., 2161; *Budapesti Közlöny* 50/190, 1916. augusztus 20., 4.

²³ Az 1916-ban a Ludovikán zászlósokká avatott nagyváradi és pécsi hadapródiskolai növendékeket lásd: dezséri BACHÓ (szerk.) 1930: 960.

²⁴ Az ezred történetét lásd: BIRÓ—V. ANTAL—NEMESDY 1943; AJTAY 1941: 130–145.

²⁵ A rohamszászlóaljakhoz lásd: BACZONI et al. 2006.

²⁶ Zákó András *Curriculum Vitae*-je.

²⁷ A 10547 / eln. sz. rendelet 1917. május 15. R. K. 44/61, 1917. május 17., 1158; *Budapesti Közlöny* 51/114, 1917. május 19., 4.

²⁸ A 19843/ eln. sz. rendelet 1917. szeptember 17. (Legfelsőbb elhatározás kelte: szeptember 8.) R. K. 44/121, 1917. szeptember 19., 2318; *Budapesti Közlöny* 51/220, 1917. szeptember 23., 4.

²⁹ Itt mondok köszönetet Balogh-Hegedűs Juditnak és a Hadtörténeti Levéltár munkatársainak, amiért segítségemre voltak Zákó kitüntetési javaslatának felkutatásában.

³⁰ HM HIM HL I. világháborús kitüntetési feljegyzések. 31998/ti. (Zákó Endre); 20524./ti. (Zákó András)

³¹ Az 1917. december 5-én kelt 26765 / eln. rendelet (A legfelsőbb elhatározás kelte: 1917. november 27.) R. K. 44/162, 1917. december 8., 3118; *Budapesti Közlöny* 51/285, 1917. december 11., 3.

³² HM HIM HL I. világháborús kitüntetési feljegyzések. 23904/ti. (Zákó András).

1918. március 8-án egy korábbi tettéért felterjesztették Bronz Vitézségi Éremre. Az előterjesztés vonatkozó része szerint Zákó

„zászlós az 1917. évi március és április havában a Kuropatniki-i és bouszorovi állásharcokban, több ízben önként vállalkozott járőrparancsnokul; mely alkalmakkor vitéz magatartásával kitűnt.”³³

Egy másik fegyvertényleírása³⁴ szintén bepillantást enged a fronton küzdő Zákó életébe: 1918. június 15-én alakulata Asiago előtt támadt. A zászlóaljparancsnok helyetteseként egysége a legerősebb tüzérségi, géppuska- és heves éjszakai aknavetőtűzben tört előre. Az előretörés közben megszakadt minden összeköttetés a támadó különítmény és a parancsnokság között. Zákó átvette a támadóék parancsnokságát, sőt maga is részt vett az ellenség által időközben alkalmazott erős ellentámadás kivédésében, kézigránatokkal nagy veszteséget okozott az ellenfélnek, egysége így új erőre kapva, kézitusában megfutamodásra készítette az angolokat.³⁵ Ezért 1918. augusztusában az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismerésül újra Legfelsőbb Dicsőítő Elismerésben — a kardok egyidejű adományozása mellett, a 3. osztályú Katonai Érdemkereszt kitüntetésében — részesült.³⁶ Zákót ugyanezért a fegyvertényéért akkori előjárója, Hunfalvy Artúr³⁷ 1931. július 30-án az I. osztályú Tiszti Vitézségi Éremre terjesztette fel. Az előterjesztés szerint Zákó az

„1918. évi június 15-i Asiagó-i offenzívánál vitéz és bátor magatartást tanúsított az által, hogy a támadás alatt az első vonalban levő szakasza midőn az ellenséges állásba való betörés előtt erős géppuska és tüzérségi tűzben csüggedni kezdett, lélekjelenlétét megőrizve személyes bátorságával tűnt ki az által, hogy a szakasz élire állván, a szakaszába új erőt öntve, sikeresen betört az ellenséges állásokba, miáltal a harcnak a további győzelmét elősegítette, továbbá foglyokat ejtett és egy géppuskát zsákmányolt.”³⁸

³³ HM HIM HL I. világháborús kitüntetési feljegyzések 45046/legs.

³⁴ Fegyvertényleírás: fegyveres összecsapás során végrehajtott haditett, amelynek leírását az egyes kitüntetési felterjesztésekhez csatolták.

³⁵ A német eredeti szöveget lásd: HM HIM HL I. világháborús kitüntetési feljegyzések. 41904/ti. (Zákó Endre).

³⁶ Az 1918. augusztus 13-án kelt 19664. / eln. sz. rendelet. (A legfelsőbb elhatározás kelte: 1918. július 28.) R. K. 45/116, 1918. augusztus 17., 3405; *Budapesti Közlöny* 52/186, 1918. augusztus 18., 5.

³⁷ Vitéz Hunfalvy (Hoffmann) Artúr (Alsószombatfalva, 1884. december 16. — Debrecen, 1975. december 20.) hivatásos katonatiszt, ezredes, a Vitézi Szék Szabolcs vármegyei törzskapitánya. Az első világháború kitörésekor százados, a brassói 24. gyalogezreddel végigharcolta a háborút, 1933-ban a Vitézi Szék Szabolcs vármegyei törzskapitánya. 1936. május 1-jén nyugállományba helyezték. 1940-ben nyugalmazott ezredesként tényleges szolgálatra hívták be. A nyíregyházi őrezred parancsnokává nevezték ki. 1944. október 15-én letartóztatták, a nyilasok fogságba vetették. A Vitézi Székkel Bögödre, majd 1945 márciusában az 1. hadsereg kitelepítési csoportjával Németországba települt. Hazatértét követően 1946-ban az igazolóbizottság rangfosztásra ítélte, majd Bakonypölösken egy sertéstelep vezetőjeként vették őrizetbe 1947-ben. Az egyik hortobágyi zárt táborba telepítették.

³⁸ HM HIM HL I. világháborús kitüntetési feljegyzések 37249/ti. UNGVÁRY 2014: 59.

Zákó saját kezű életrajza szerint a 3. osztályú Katonai Érdemkereszt mellett, Ezüst és Bronz Katonai Érdemérmekkel, Háborús Emlékéremmel, illetve Károly-csapatkereszttel rendelkező, ³⁹ ezek adományozására eddigi kutatásom során nem találtam adatokat.

Hírszerző feladatok Erdélyben

A Zákóval foglalkozó művek meglegszenek azzal, hogy pusztán említést tesznek arról, hogy Zákó András a háborút követően Erdélyben mint hírszerző tiszt működött. Zákó tevékenysége ennél jóval színesebb, és az eset Zákó további katonai pályafutása szempontjából sem mellékes.

1960-ban a magyar állambiztonság a román partnerszervhez fordult azzal, hogy Zákó 1920-as évekbeli erdélyi fedett működését és esetleg még élő kapcsolatait felderíthessék, hogy azokat egy esetleges lejárato kampányban felhasználhassák. A magyar állambiztonságnak a román szervek két archív dossziét adtak át tanulmányozásra. ⁴⁰ A dossziékban szereplő hevenyészve lefordított és kivonatolt jelentéseket igyekeztem más kontrollforrásokkal — levéltári és sajtóanyagokkal — egybevetni, így a lehető legtöbb fellelhető információ töredéket is felhasználva rekonstruálni Zákó Erdélyben eltöltött éveit. Az ekkor 22 éves Zákó Andrást erdélyi származása, hely- és nyelvismerete alkalmassá tette, hogy hírszerzőként működjön a románok által megszállt, majd elcsatolt Erdélyben. ⁴¹ Az *Uj Kelet* című folyóirat 1924. április 9-én számolt be egy nagyarányú erdélyi magyar kémszervezet lebukásáról, amelynek

„feje egy Zakó Endre nevű fiatal aktív tisztje a magyar hadseregnek, akit a brassói sziguranca már egy év óta köröz. Március huszonegyedikén a brassói állambiztonsági hivatal egyik detektívje észrevette a régen körözött Zakót, aki éppen Aradra váltott vasúti jegyet a menetjegy-irodában” ⁴²

— olvasható a tudósításban. De hogyan jutott a fiatal tiszt Erdélybe?

Az első világháborút követő összeomlás, majd a zavaros idők következtében Zákó életútja kevésbé dokumentálható. A hivatalos közlönyök alapján megállapítható, hogy a Kriegsministerium felszámolása után a volt honvédség és a közös hadsereg csapattisztjeinek egybesorolását követően Zákót mint hadnagyot 1917. november 1-jétől számítandó új, 19-es rangszámmal tüntették fel. ⁴³ 1919. december 28-án pedig megerősítették többek között Zákó Bronz Vitézségi Érmének adományozását. ⁴⁴

³⁹ Zákó András *Curriculum Vitae*-je. Megjegyzendő, hogy életrajzában a 3. osztályú Katonai Érdemkereszt kitüntetését csak egyszer tüntette fel.

⁴⁰ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 98.

⁴¹ A dezinformálásra szánt művek abszurd módon kiemelik, hogy Zákót román származása miatt a hadseregből ki akarták zárni, ez alól csak úgy mentesült, hogy hírszerzőnek jelentkezett Romániába. ARDAY 1961: 28; PINTÉR 1972: 149.

⁴² Új kémhálózatot lepleztek le Erdélyben. *Uj Kelet* 7/82, 1924. április 9., 3.

⁴³ 1919. december 10-én kelt 13800/eln./31.b. sz. rendelet. R. K. 46/98, 1919. december 17., 2363.

⁴⁴ R. K. 46/104, 1919. december 28., 2656.

Nincs adat arra vonatkozóan, hogy az első világhéget követően Zákó András hol szolgált. Hivatalos életrajzában a szóban forgó időszakról lakonikusan annyi szerepel, hogy a háború után mint főhadnagy, a vezérkarnál mint hírszerző teljesített szolgálatot.⁴⁵ Zákó leírása részben fedi a valóságot, velős megfogalmazása azonban sejteti, hogy szándékosan nem tért ki szolgálatának minden részletére.

A második világháborút követő államvédelmi, majd állambiztonsági szolgálatok Zákóval kapcsolatos nyomozásai során kiemelték, hogy Zákó a Székely Hadosztályhoz csatlakozva harcolt az országba betörő román csapatok ellen.⁴⁶ Erre az adhatott alapot, hogy a brassói 24. gyalogezred és a 38. rohamzászlóalj tagjainak többsége csatlakozott a Kratochvil Károly⁴⁷ vezette alakulathoz, amely a románokkal és egyben a Tanácskormánnyal is küzdelmet folytatott.⁴⁸ A Székely Hadosztály egy része végül Demecsernél a román csapatok előtt tette le a fegyvert, őket hadifogságba Brassóba hurcolták, majd Aradra internálták. Szabadulásukat követően többségük csatlakozott a Nemzeti Hadsereghez, míg az alakulat egy másik része a románokkal szembeni halogató harcok közepette vonult vissza, később ők is a Nemzeti Hadsereghez csatlakoztak.⁴⁹ A dokumentumok tanúsága szerint Zákót a Nemzeti Hadsereg 1920. március 9-én kelt 51681/eln. számú rendeletével igazolta, így továbbra is megmaradt a katonai pályán. Érdekesség, hogy a felsorolásban, „Zákó Endre”-ként szerepel, illetve már ekkor feltüntették a „reszneki” előnevet.⁵⁰ Majd az ez évben kiadott (a korábbi rendelkezést⁵¹ hatályon kívül helyező) rangsor-megállapítás során Zákót az 1917. november 1-jével számítandó 24-es rangszám alatt tüntették fel.⁵²

Egy családi dráma következményeiről⁵³ készült helyszíni tudósításból kiderül, hogy Zákó 1920. március—április fordulóján Hódmezővásárhelyen, az Andrássy úti Nagy–Varga-kúriában volt elszállásolva, ahol is szem-, jobban mondva fültanúja volt a Rázsonyi—Papp-féle szerelemfeltéti gyilkosságnak.⁵⁴

⁴⁵ Zákó András *Curriculum Vitae*je.

⁴⁶ HU ÁBTL 3.1.5. O-13766. 283–284. A jelentés írója szerint Zákó a Székely Hadosztály harcainak keretében román fogságba került, majd rövid internálás után szabadon bocsátották.

⁴⁷ Vitéz szentkereszthegei Kratochvil Károly (Brünn, 1869. december 13. — Budapest, 1946. szeptember 19.) hivatásos katonatiszt, altábornagy. A 48. gyalogezrednél töltött rövid szolgálat után, majd a bécsi Hadiiskola elvégzését követően lett vezérkari tiszt a 2. hegyi dandár kötelékében. 1900-tól a pécsi hadapródiskola, majd a Ludovika Akadémia oktatója, majd 1908 nyaráig a VI. honvédkerületi parancsnokság, ezt követően pedig néhány hónapig az 1. gyalogezred vezérkari tisztje. 1909-től József főherceg két fiának volt a nevelője. 1918-ban, az összeomlást követően csapatait zárt rendben vezette Nagyváradra, 1918 novemberében kinevezték az V. erdélyi katonai kerület parancsnokává. Kolozsvár román bevételét követően egységeit a jobb védelmi pozíciót kínáló Máramarosziget–Belényesi-medence-vonalra vonta vissza, amelyet 1919. januárjától április 16-ig sikerrel védtek. A hadosztály egy része 1919. április 26-án Demecsernél a románok előtt tette le a fegyvert. A románok Brassóba internálták, majd szabadulását követően államellenes összeesküvés vádjával eljárást indítottak ellene. 1923–1924 között a Hadtörténelmi Múzeum igazgatója volt.

⁴⁸ Az alakulat harcaival kapcsolatban lásd: NAGY—GOTTFRIED 2011; KRATOCHVIL 2017; KRATOCHVIL 2024.

⁴⁹ Zákó és a Székely Hadosztály kapcsolatára kontrollforrás eddigi kutatásom során nem került elő.

⁵⁰ R. K. 47/18, 1920. március 13., 366.

⁵¹ R. K. 46/98, 1919. december 17.

⁵² Az 52420./eln. 8. sz./1920. rendelet (Legfelsőbb elhatározás kelte: 1920. április 12.) R. K. 47/31, 1920. április 30., 792.

⁵³ A cikk szerint a villában elszállásolt Zákó Endre, a Nemzeti Hadsereg hadnagya akkor ért haza, amikor dr. Rázsonyi-Papp Miklós ügyvéd meggyilkolta feleségét, Szendy Ilonát, majd önkézzel véget vetett életének. A lövések eldördülésekor a hadnagy a helyszínre sietett, majd a hatóságokat is ő értesítette.

⁵⁴ *Vásárhelyi Reggeli Ujság* 16/72, 1920. április 1., 1.

A második világháborút követően kihallgatott, egykor a 2. vkf. osztályon szolgálatot teljesítők közül Szentpétery György⁵⁵ a 2. vkf. osztály beosztottjairól adott jellemzései között Zákóról az szerepel, hogy az 1920-as években az úgynevezett Siménfalvy-csoportnál teljesített szolgálatot.⁵⁶ A csoport nevét adó Siménfalvy Tihamér⁵⁷ korábban a 38. gyaloghadosztály, majd a Székely Hadosztály vezérkari főnöke volt, a fogságot követő internálásból megszökve Szegeден a Fővezérséghez került. Kántás Balázs és Regényi Kund kutatásai szerint Siménfalvy a Fővezérség II/b. osztály Belsőszervezeti Alosztályának lett a vezetője,⁵⁸ erre azonban eddigi kutatásaim során nem találtam utalást. Siménfalvy katonai anyakönyvében, az ottani bejegyzések szerint 1919. november 18. — 1920. március 31. között a Fővezérség I. K. Osztály vezetője, majd 1920. április—december között a vezérkar hadművelleti irodában az „S”-csoport vezetője volt, ezt követően haláláig „különleges bizalmas alkalmazásban állott”.⁵⁹

Zákó és a Siménfalvy-csoport kapcsolatára korabeli információk eddigi kutatásaim során nem kerültek elő. A kapcsolatra csak néhány, jóval az eseményeket követő időből származó halvány utalás akadt, amelyek az ÁVH által kihallgatott személyek anyagaiban olvashatók. Egy 1952. december 12-én keletkezett jelentés szerint Zákó mint próbaszolgálatos került Kolozsvárra.

„Feladata volt a kapcsolat felvétele és megbízatások közvetítése egy romániai magyar hírszerzőnek.”⁶⁰

Zákó és a Siménfalvy-csoport kapcsolatát sejteti a 2. vkf. osztály élén Zákó elődjének, Kuthy Lászlónak⁶¹ a 2. vkf. osztály egykori beosztottairól készített összefoglalója, amelyben Kuthy

⁵⁵ Szentpétery György (Hatvan, 1901. december 31. — Budapest, 1978. január 23.) hivatásos katonatiszt, vezérkari ezredes, miniszteri osztályfőnök, a Jóvátételi Hivatal elnökhelyettese. 1924. augusztus 20-án avatták hadnaggyá a Ludovika Akadémián. Katonai szolgálatát az 1. gyalogezred kötelékében kezdte meg. Vezérkari tanulmányokat folytatott, majd 1939. november 1-től a 2. vkf. osztály defenzív alosztályának vezetője. Vezérkari őrnagyként 1941. november 1-jétől mint „mindennemű szolgálatra alkalmatlant” nyugállományba helyezték. A szovjet megszállást követően igazolták, 1945. december 1-jével nyugállományú vezérkari ezredessé léptették elő. A Jóvátételi Hivatalhoz került. 1947-ben a HM Katonapolitikai Osztály lefogta, beszervezték. 1948. január 7-től a Jóvátételi Hivatal miniszteri osztályfőnökévé nevezték ki, majd a Jóvátételi Hivatal elnökhelyettesévé. 1950. május 2-án letartóztatták, Kistarcsára internálták, ahonnan 1953 szeptemberében szabadult, rendfokozatától megfosztották.

⁵⁶ HU ÁBTL 4.1. A-857. 18–19.

⁵⁷ Vitéz Siménfalvy Tihamér (Alsószentmihályfalva, 1878. január 30. — Budapest, 1929. március 20.) hivatásos katonatiszt, tábornok. A Ludovika növendéke, majd 1898. augusztus 18-án hadapród tiszthelyettesként a 22. gyalogezredhez került. Vezérkari tisztként a 76. gyaloghadosztály parancsnokságánál, majd a hadügyminisztériumban teljesített szolgálatot. 1914-ben a 2. hadsereg-parancsnokságon összekötőtiszt, illetve repülőfelderítő, majd nyilvántartótiszt. 1917 júniusától a vezérkari osztály főnöke. 1918 augusztusában a 38. gyaloghadosztály vezérkari főnöke. Az összeomlást követően alakulataival zárt rendben tért haza, 1919 januárjától a Székely Hadosztály vezérkari főnöke. A románok Brassóba internálták, onnan megszökött, és csatlakozott a Nemzeti Hadsereghez. A Fővezérségre osztották be, az I. K. osztály vezetője, majd a hadművelleti iroda „S”-csoportjának vezetője. 1920. május 1-től ezredes, majd tábornok. 1921 januárjától „különleges alkalmazásban” volt.

⁵⁸ KÁNTÁS—REGÉNYI 2024.

⁵⁹ HM HIM HL AKVI 33684. (Siménfalvy Tihamér)

⁶⁰ HU ÁBTL 3.1.5. O-14851. 92.

⁶¹ Vitéz Kuthy László (Székesfehérvár, 1896. szeptember 22. — Budapest, 1958. augusztus 30.) hivatásos katonatiszt, vezérezredes, államtitkár. 1916-tól a 69. közös gyalogezred kötelékében teljesített frontszolgálatot. 1919 júniusában belépett a Nemzeti Hadseregbe. Részt vett a nyugat-magyarországi felkelésben. 1928–1935 között a Magyar Királyi Testőrségnél szolgált, majd a 14. gyalogezred II. századának parancsnoka lett. 1936. április 1-jétől a Honvédelmi Minisztérium VI. Csoportfőnökség 5. osztályán vezérkari szolgálatot teljesítő tiszt.

Zákóval kapcsolatban kifejtette, hogy az 1920-as évek közepén Romániában valamilyen szervezkedéssel kapcsolatban bukott le, azt azonban Kuthy — a vallomás szerint — nem tudta, hogy Zákó mint ottani lakos vagy mint kiküldött szervező került az összeesküvésbe.⁶² Majd a 1954. június 1-jén keltezett vallomásában Kuthy bővebben foglalkozott a Siménfalvy-csoport genezisével. Szerinte az alakulat létrejött az első világháborút követő megszállások, valamint a békekötés idejére nyúlt vissza. A csoport feladata volt, hogy az elszakított területeken tényleges tiszteket tartson vissza, akik a helyi lakosságot megszervezve az utódállamok területén szabotázsakciókat hajtanak végre, illetve felkelést készítenek elő. Kuthy szerint a Siménfalvy-csoport munkájának tudható be a Csécsi-Nagy Imre⁶³-féle szervezkedés,⁶⁴ amelyet a románok lelepleztek, ezt követően Kuthy szerint a Siménfalvy-csoport erdélyi vonala megszűnt.⁶⁵ A Kuthy által említett Csécsi-Nagy Imre vezette nagyváradi összeesküvés perrel párhuzamosan zajlott a temesvári, úgynevezett Levente-per is, amelyhez szintén kapcsolódott a Siménfalvy-csoport.⁶⁶ Így nem kizárt, hogy a két, románok által leleplezett szervezet helyébe egy új sejt kiépítése céljából, jobban mondva a megtépázott hírszerző hálózat újjászervezése érdekében került Zákó Erdélybe; ahogy az sem kizárható, hogy Zákó sejtje a két szervezettel párhuzamosan működött. E kérdés teljes körű megválaszolása azonban további kutatást igényel.

Annyi bizonyos, hogy a román partnerszervek által a magyar állambiztonságnak tanulmányozásra 1960-ban átadott dossziék tartalmazzák a Siguranța⁶⁷ által 1924-ben, az úgynevezett brassói kémszervezet leleplezését követően lefolytatott vizsgálatok iratait. Ezek szerint Zákó

„a tiszai román fronton harcolt főhadnagyi rendfokozattal 1920-ig, amikor saját elmondása szerint Olaszországba ment, ahol 1922-ig tartózkodott, amikor a 665-ös számú 1922. január 27-én kiadott hazatérési igazolvánnyal visszatért Romániába. Az igazolványt a Ró-

1938. július 15-től az 5. vkf. osztályvezető-helyettese. 1940-től a 2. vkf. osztály beosztottja, 1941. október 1-jétől osztályvezető-helyettes. 1942. szeptember — 1944. április között az I. hadtest vezérkari főnöke volt. A német megszállás után az Államvédelmi Központ vezetője, májustól egyben a 2. vkf. osztály parancsnoka lett. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány igazolta, majd a Honvédség Felügyelőjévé, 1948 februárjában pedig a HM államtitkárává nevezték ki. 1950 márciusában az ÁVH letartóztatta, majd a Súlyos-bűnösök törvényével hármasbűntudatú elkövetéséért halálra ítélték, azonban kegyelmet kapott, és ítéletét életfogytiglani börtönbüntetésre változtatták.

⁶² HU ÁBTL 2.1. II/30.b. (V-142767/2) 12.

⁶³ Csécsi-Nagy Imre (Szatmárnémeti, 1868. május 11. — Budapest, 1967. július 19.) hivatásos katonatiszt, altábornagy. A Ludovika Akadémia növendéke, 1888. augusztus 18-án avatták huszártiszté a 15. (Pálffy-) huszárezredhez, majd a 3. honvéd huszárezrednél szolgált. A világháború kitörését követően a galíciai hadszíntérre került, 1914. december 10-én a 2. népfelkelő huszárezred ideiglenes parancsnoka, majd az 1. népfelkelő lovasdandár parancsnoka. 1919. január 1-jével a Károlyi-kormány nyugállományba helyezte. 1919 végén letartóztatták a román állam ellen irányuló szervezkedés és összeesküvés vádjával, halálra ítélték, nemzetközi nyomásra szabadon engedték, de kitiltották Románia területéről. 1920 októberétől Budapesten telepedett le. 1921. január 21-én ismét tényleges állományba helyezték, és tábornokká, valamint a Törzstiszti Fellebbezési Tanács elnökévé nevezték ki. 1922. január 1-vel altábornaggyá léptették elő, továbbá a Legfelsőbb Honvédtörvényszék alelnökévé, valamint Veszprém vármegye ideiglenes székkapitányává nevezték ki. 1923-ban nyugállományba helyezték.

⁶⁴ HU ÁBTL 2.1. II/30. b. (V-142767/2) 12.

⁶⁵ HU ÁBTL 2.1. II/30. a. (V-142767/1) 16.

⁶⁶ Az erdélyi perekkel kapcsolatban lásd: BORSI 2010; BORSI 2021; RÉFI 2021: 154–170; NAGY 2020: 57–74.

⁶⁷ Serviciul Secret de Informații (Titkos Hírszerző Szolgálat), más néven Siguranța Statului (Állambiztonság) a leggyakrabban egyszerűen csak Siguranța: A Román Királyság titkosszolgálat 1924–1940. november 13. között. Bővebben lásd: BANDI 2018: 23–45.

mai Román Követség állította ki. Zákó 1922. január 31-én lépte át a román határt Carpi-
mis⁶⁸ határállomásnál, majd Brassóban élő szüleinél telepedett le.⁶⁹

Vagyis Zákó fedése céljából felvette a román állampolgárságot.⁷⁰ Zákó, illetve a leleplezett brassói csoport tevékenysége az iratok alapján az alábbiak szerint rekonstruálható. A dokumentumok rövidített, fordított változata szerint Zákót 1924. március 24-én hosszás, majd egyéves előzetes megfigyelés után tartóztatták le a brassói állomáson, amikor épp Temesvárra váltott jegyet.⁷¹ Zákó lebukására több magyarázat létezik: a román iratok kiemelték, hogy a román szerveknek az tűnt fel, hogy Zákó „foglalkozás nélküli”, mégis sokat utazott. Erre hivatkozva Ungváry Krisztián szerint nem kellően készíthették elő Zákó „legendáját”⁷², így ez okozta a lebukását.⁷³ Ennek viszont ellentmond az, hogy egyes források szerint Zákó vándorprédikátorként, illetve fakereskedőként szerepelt a nyilvánosság előtt.⁷⁴ Egy másik magyarázat szerint Zákót egy általa beszervezendő személy jelentette fel, mivel megkörnyékezésében a románok provokációját sejtette.⁷⁵ Ez a magyarázat is hihető, hiszen a román szervek gyakran éltek a beugratás módszerével.⁷⁶

Az iratok szerint előállítását követően Zákó szökést kísérelt meg, az őt szállító fiákerről leugorva, egy csomagot eldobva igyekezett elmenekülni, azonban nem sikerült egérutat nyernie.⁷⁷ A brassói kapitányságon a csomagot átvizsgálva a román szervek különböző katonai utasításokat, körleveleket, a román vezérkari főnökség bulletinjeit és brosúrait, a román Honvédelmi Minisztérium parancsait, katonai iskolák programjait, valamint egy híradó ezred teljes, érvényben lévő siffréjét⁷⁸ találták.⁷⁹

Az iratok pusztán az eredményt közlik, hogy Zákó vallomást tett felső kapcsolatáról, társairól, a csoport módszereiről, tevékenységéről; azonban a dokumentumok természetesen nem tartalmazzák, pusztán másodlagos forrásokból tudható, hogy Zákóval szemben a kihall-

⁶⁸ Helyesen Cărpiniș, vagyis Gyertyámos.

⁶⁹ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 129.

⁷⁰ A román állampolgárság felvételét erősíti meg egy Ujszászy Istvánnak tulajdonított háború utáni beszámoló, amelyben a 2. vkf. osztály romániai hírszerző hálózatáról többek között a következő szerepel: „Záhó [sic!] András, [...] átlépett a magyar hadseregbe.” HU MNL OL M — KS 274. f. 11. cs. 16. ő. e. 29. Az állampolgárság felvételéből később Arday Géza és Pintér István azt a téves következtetést vonták le, hogy Zákó román származású volt, holott az állampolgárság és a származás között jelentős különbségek vannak. Céljuk ezzel híreszteléssel nyilvánvalóan Zákó dehonesztálása, sőt sértegetése volt. PINTÉR 1972: 149; ARDAY 1961: 28.

⁷¹ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 127.

⁷² Legenda: a konspiráció egyik módszere; titkosszolgálati feladat álcázását szolgáló körülmények létrehozása céljából olyan tevékenység folytatása, amely illetéktelenek előtt indokolja vagy elfedi a hírszerző munkát.

⁷³ UNGVÁRY 2014: 59.

⁷⁴ MAROSI 1968: 4.

⁷⁵ HU ÁBTL 3.1.5. O-14851. 92.

⁷⁶ Az egyik legismertebb eset Maderspach Viktoré, akit a saját házában igyekeztek a román „agent provocateur”-ök, vagyis beugratók beszervezni a Nemzeti Hadsereg nevében. Maderspach, átlátva a helyzetet, visszatartotta a beszerzési ajánlatot, vita bontakozott ki, a román ügynökök az életére törtek, azonban sikerült elmenekülnie. Bővebben lásd: MADERSPACH 2013: 7–12.

⁷⁷ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 127; *Új Kelet* 7/82, 1924. április 9., 3.

⁷⁸ Siffre: dokumentumok titkosítására használt rejtjelkulcs.

⁷⁹ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 127–128. A hírányagok leltárját, illetve azok hírértékét kielemezve lásd: HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 129–130.

gátások során fizikai kényszert alkalmaztak. Eszenyi László⁸⁰ visszaemlékezésében kiemelte, hogy Zákót

„oláh módszerekkel borzalmasan megkínózták. [...] Az arcát és egész testét elborító mély sebhelyeket élete végéig viselte.”⁸¹

Hasonlóan emlékszik Fehérváry István,⁸² aki szerint még az 1950-es években is látszódtak Zákó sebhelyei,⁸³ valamint erről tett tanúságot az 1950-es években az MHBK központjában, akkor Zákó szomszédságában élő Záhonyi család gyermeke, Clementis-Záhonyi Botond.⁸⁴ A sebhelyekről tanúskodik visszaemlékezésében⁸⁵ Sikorszky-Vértes Béla,⁸⁶ Zákó egykori beosztottja. A Siguranta vizsgálói tehát szó szoros értelmében kiveték Zákóból az őket érdeklő információkat. Az iratok szerint Zákót egy bizonyos „Liszay Kálmán”, a szegedi hírszerző kirendeltség vezetője bízta meg, hogy Romániában kémkedést folytasson. Katonai jellegű információk beszerzése érdekében Liszay kapcsolta össze Zákót romániai megbízható személyekkel.⁸⁷ A dokumentumok szerint Zákónak 1924. március 25-én Temesvárott kellett volna átadnia a megszerzett híryananyagokat Liszaynak.⁸⁸ Vagyis a leírtakból megtudható, hogy Liszay volt Zákó felettes kapcsolata. A Siguranta természetesen kiszállt a Zákótól kicsikart találkozó-ra, azonban az általa megjelölt időben és helyen Liszaynak hűlt helye volt,⁸⁹ nem kizárt, hogy Zákó szándékosan rossz helyet és időt mondott be, időt nyerve ezzel Liszay „Kálmánnak”. Érdemes megállni egy pillanatra. Liszay Kálmán nem szerepel a korabeli sematizmusokban. Elmentésben Liszay Auréllal,⁹⁰ aki ebben az időben valóban a Szegeden állomásozó 9. gyalog-

⁸⁰ Nemes eszenyi Eszenyi László (Temesvár, 1912. március 4. — USA, 2003.) hivatásos katonatiszt, vezérkari százados. Ludovika Akadémiát végzett, majd kitűnő minősítéssel a Hadiakadémiát. Részt vett a Don-menti harcokban, 1944 októberében a magyar 1. hadsereg hadművelési vezérkari tisztje volt. Nyugatra távozott, az amerikai hatóságok megbízták a repatriálás megszervezésével. Ezt követően kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba.

⁸¹ ESZENYI é. n.: 262.

⁸² Vitéz Fehérváry István (Budapest, 1925. december 1. — Budapest, 2014. október 30.) a Horthy István Honvéd Repülő Akadémia növendéke volt. Az intézmény kitelepítése során nyugatra vezényelték, amerikai fogságba esett. Hazatérve 1945–1948 között általános mérnöknek tanult. Bekapcsolódott a szovjet- és kommunistaellenes ellenállásba, majd Nyugatra szökte a formálódó MHBK tagja lett. 1949-ben Bécsben a Katonapolitikai Osztály a szovjet elhárítással együttműködve Dósa Attilával együtt lefogta. A Budapesti Büntető Törvényszék 15 év kényszermunkára ítélte, amely jogerőre emelkedett. 1956. október 28-án szabadult. 1956 decemberében elhagyta az országot.

⁸³ FEHÉRVÁRY 2001: 758.

⁸⁴ Clementis-Záhonyi Botond szíves közlése a szerzővel.

⁸⁵ HM HIM HL TGY 3456. vitéz Sikorszky-Vértes Béla: *Denkwürdigkeiten meiner Dienstzeit* III., 177.

⁸⁶ Vitéz Sikorszky-Vértes Béla (Pozsony, 1913. október 17. — Lindau, 1986. január 26.) hivatásos katonatiszt, vezérkari százados, a Magyar Atlétikai Club nehézsúlyú birkózóbajnoka, valamint vízilabdázója. 1935. augusztus 20-án avatták gyalogos hadnaggyá a Ludovika Akadémián. 1943. május 15-től a Székely Határvédelmi Erők Parancsnoksága I. c. (anyagi) osztályának vezetője. A világháborút követően nyugatra távozott, bekapcsolódott az MHBK munkájába. Az MHBK langensargeni hírszerzőközpontjának kiképzője, majd 1950–1951 között vezetője volt.

⁸⁷ HU ÁBTL 3.2.2. T –2/4. 128.

⁸⁸ HU ÁBTL 3.2.2. T –2/4. 123.

⁸⁹ HU ÁBTL 3.2.2. T –2/4. 123.

⁹⁰ Liszay Aurél (Belgrád, 1896. június 11. — Waldkraiburg, 1970.) hivatásos katonatiszt, vezérkari alezredes. A hadapródiskol elvégzése után 1915-ben avatták zászlóssá a 46. gyalogezredhez, majd a tartalékos tiszti iskolát követően 1916-tól hadnagyként végigharcolta a háborút. 1919 augusztusában leszerelték, azonban különleges, bizalmas beosztásba helyezték. 1927-től a HM VI — 2. osztály állományában a bécsi hírszerzőkirendeltség, a WEX (Wien-i Expozitúra) román referenseként működött. 1931. január 1-től a HM katonai szakközegek „B” állományába helyezték, és bizalmas külföldi kiküldetésre vezényelték. 1938-tól a 2. vkf. osz-

ezrednél szolgált, majd később a HM VI – 2., vagyis a hírszerző és kémelhárító osztály beosztottja volt. Ezt erősíti meg Szentpétery György is, aki szerint Liszay Zákóval egy időben, ugyanazzal a feladattal volt megbízva Erdélyben, sőt Szentpétery kiemelte, hogy Zákó és Liszay „testi-lelki jóbarátok voltak.”⁹¹

A Zákó letartóztatásakor lefoglalt iratokból, valamint társairól a román kihallgatók a következő információkat szereztek. Az iratok nagy része Homorogán Adriántól,⁹² a temesvári román 94. gyalogezred híradós tizedesétől származott. Homorogán tizedes kihallgatási jegyzőkönyve szerint Zákó kereste fel őt, a katonai hírszerzésért cserébe pénzt és jó állást helyezett kilátásba számára.⁹³ Ennek azonban ellentmond Homorogán egy másik vallomása, amely szerint egy bizonyos Lakatos Lajossal,⁹⁴ a szegedi hírszerző iroda beosztottjával maga is szolgált a Nemzeti Hadseregben. Elmondása szerint Zákó, mielőtt lebukott volna, őt egy másik személynek adta át további tartásra, mivel Zákó a közeljövőben szándékozott hazatérni.⁹⁵ Magyarországi kapcsolatai közül Homorogán még egy bizonyos Slavik/Szlávik Józsefet nevezett meg, aki futárszolgálatot teljesített Magyarország és Románia között.⁹⁶ Az iratok megszerzésében Homorogán vallomása szerint segítségére voltak a következő személyek: Krasch/Krastl András, Hargittay János, Fries/Friss Antal, Munteanu Pál/ Pavel, Zimonyi József, Leibovics Árpád, Bergher Adolf, Ganea/Ganca Rudolf.⁹⁷ A vizsgálatok szerint Homorogán, aki maga is többször járt Brassóban, általában Putnik István, a román államvasutak nemzetközi hálókocsi kalauza révén juttatta el Zákóhoz vagy apjához, Zákó Jenőhöz a beszerzett iratokat,⁹⁸ amelyeket Zákó András kiértékelve és rendszerezve küldött tovább. A hálózat további tagjai voltak Hódy Miklós és Hódy István, a határközeli Porgány községbeli birtokosok, valamint Vitán Anna, a temesvári központi postahivatal tisztviselője.⁹⁹ Így talán nem áll messze a valóságtól az *Új Kelet* tudósítása, amely szerint a megszerzett hírszerzési anyagokat kézzől kézre adva juttatták el Szegedre.¹⁰⁰ A későbbi fordító maga is kiemelte, hogy a kémcsoport bravúrosan felhasználta a kettős birtokosokat, amely megnehezítette a kémkedés bizonyítását.¹⁰¹ Az iratok még említést

tály beosztottja. 1940. szeptemberétől őrnagy, 1942 áprilisától alezredes. 1944. november 12-én a külügyminiszter rendelkezésére bocsátották, miniszteri osztálytanácsosi címet adományoztak részére. Rómába távozott, 1945. január 25-én szolgálaton kívüli viszonyba helyezték.

⁹¹ HU ÁBTL 4.1. A-857. 18 – 19. „Záhó [sic!] András, Liszay Aurél főhadnagyk / később mindkettő átlépett a magyar hadseregbe.” Lásd: HU MNL OL M – KS 274. f. 11. cs. 16. ő. e. 29.

⁹² Helyesen: Homoródi (1936-ig Homorogán) Adorján: (Lippa, 1899. október 18. – ?) hivatásos katonatiszt, főhadnagy, magyar királyi honvéd főellenőr. Az első világháborúban az 1. gyalogezrednél teljesített szolgálatot. 1918 októberében nem tényleges viszonyba helyezték. Belépett a román hadseregbe, a 94. gyalogezredben teljesített szolgálatot. A Zákó-csoport tagjaként letartóztatták, elítélték. 1929. szeptember 1. – 1938. augusztus 31. között mint szerződéses „K-ügynök” teljesített szolgálatot, majd a BM VIII. D. osztályon helyezkedett el. 1940-től hadnagy az I. hadtest 2. kiegészítő körlet állományában. 1942-től főhadnagy, részt vett a keleti front hadműveleteiben. Egy újságcikk szerint 1946-ban valuta be nem jelentése miatt folytattak ellene eljárást.

⁹³ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 125.

⁹⁴ Személyét eddigi kutatásaim során nem sikerült azonosítanom. Itt hívom fel a figyelmet, hogy a szövegben szereplő személyek azonosítását nehezíti, hogy a román szervek az 1924-es kihallgatások során gyakran úgy írták le őket, ahogy éppen hallották. Az így torzult nevek aztán 1960-ban a románról magyarra fordított anyagban tovább deformálódtak. Ékes példa, hogy lett az eredetileg Lakatos Lajosból „Locatus”. Így ebben a fejezetben csak azokat a személyeket jelölöm, akiket a kutatás során sikerült azonosítani.

⁹⁵ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 125.

⁹⁶ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 127.

⁹⁷ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 126.

⁹⁸ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 126.

⁹⁹ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 126.

¹⁰⁰ *Új Kelet* 7/82, 1924. április 9., 3.

¹⁰¹ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 128.

tesznek Gulácsi Jánosról, aki időközben Magyarországra szökött,¹⁰² egy Kokoida/Kokaida József nevű egyénről és egy Amta nevű polgári személyről, azonban róluk semmi közelebbi nem derül ki.¹⁰³ Ellentétben egy Foisel János nevű századossal, akiről Zákó és Hódy is bevallotta, hogy a hálózat tagja, noha Zákó szerint nem biztos, hogy sikerült őt időközben beszervezni. A román szervek, mivel Foisel kihallgatása, valamint a nála tartott házkutatás eredménytelennek bizonyult,¹⁰⁴ személyét elvetették. Nem zárható ki, hogy Foisel felemlítése pusztán a hatóság megvezetésére és időnyerésre volt alkalmas. Külön érdekes, hogy a tanulmányozásra 1960-ban átadott román anyagban nem lelhető fel Zákó kihallgatási jegyzőkönyve, sem az ügyben keletkezett összefoglaló jelentés, sem az ügyészi, illetve bírói dokumentáció. Ezeken kívül, mivel az iratok között nem találhatóak dátumok, amelyek segítenék a megértést, a fellelt sajtóanyag alapján rekonstruálom az eseményeket.

Zákót 1924. március 24-én vették őrizetbe, a tárgyalásra sajtóforrások alapján több, mint egy évvel később, 1925. május végén Bukarestben, a IV. Divízió Hadbírósa előtt, C. Tănăsescu ezredes elnökletével került sor.¹⁰⁵ A tárgyalásról készült tudósítások kiemelik, hogy a vádlottak tagadták a terükre felrótt cselekményeket, előadták, hogy beismerő vallomásaikat kényszer hatására tették: a gyanúsítottakat éhezették, fizikailag bántalmazták,¹⁰⁶ valamint egyéb módon abuzálták. Például Zákó ekkor 63 esztendőes édesapjától — a dokumentumok szerint — elvonták pokrócát, matracát és személyes ruházatát.¹⁰⁷

Mivel a dokumentumok között a „brassói kémügyben” született ítélet nem szerepel, jobb híján e tekintetben is a sajtótudósításokra kellett hagyatkozni. Eszerint Zákó Andrást és Homorogánt öt év javító-nevelő börtönre; Vitán Annát öt év börtönre; Hargittay Jánost, Fries Antalt, Zimonyi Józsefet, Hódy Miklóst és Krasl Andrást három év; Ganea Rudolfot egy év; Leibovics Árpádot tizenegy havi; Putnik Istvánt négyhavi, Zákó Jenőt pedig egy hónap börtönre ítélték. A hadbíróság távollétében öt év börtönre és ötvenezer lei pénzbüntetésre ítélte Liszay Kálmánt, Slavik Józsefet, Gulácsy Jánost, Lakatos Lászlót és Hódy István ügyvédet. A tudósítás megjegyzi, hogy azok a vádlottak, akiknek büntetése az egy évet meghaladta, fellebbezést jelentettek be.¹⁰⁸ A másodfokú tárgyalásra eddigi kutatásom során nem találtam utalást. Mivel az iratok között Zákó András börtönkartonjának összefoglalása szerint büntetését 1925. május 29-én megkezdte, nagy a valószínűsége annak, hogy a fellebbezéseket elutasították.¹⁰⁹

A jogerős ítéletet követően az elítéltek megkezdték börtönbüntetésüket. A román szervek által 1960-ban átadott iratok között csak Zákó Jenő esetében van utalás arra, hogy megjárta a jilavai börtönerődöt.¹¹⁰ A trianoni békediktátum miatt rejtett magyar vezérkar iratai között

¹⁰² HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 127.

¹⁰³ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 126.

¹⁰⁴ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 128.

¹⁰⁵ *Universul* 43/123, 1925. június 1., 6.

¹⁰⁶ „Magyarok a hadbíróság előtt. Nagy kémkedési pert tárgyalnak Bucurestiben. — Bántalmazások miatt tettek beismerő vallomást a vádlottak.” *Erdélyi Hírlap* 9/2100, 1925. május 27., 5; *Adevărul* 38/12714, 1925. május 27., 2.

¹⁰⁷ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 124.

¹⁰⁸ *Lupta* 4/1041, 1925. június 1., 2.

¹⁰⁹ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 131.

¹¹⁰ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 124.

elfekvő jelentés¹¹¹ szerint a Honvédelmi Minisztérium VI. csoport 2. osztály (HM VI. – 2. osztály) vezetője a külügyminisztérium útján több alkalommal pénzsegélyben részesítette a brasói kémügyben lefogottakat. A jelentésből kitűnik, hogy az osztály tudomása szerint

„a foglyok elhelyezési és élelmezési viszonyai általában súlyosak”,

kicszerelésük időpontja bizonytalan.¹¹² Zákó András és társai — Vitán Annát leszámítva — a jilavai börtönerődben senyvednek.¹¹³ Vitán Anna az ítéletet követően a Mislea nevű női börtönbe került. A dokumentumok szerint két másik politikai fogollyal éhségstrájkba kezdett, hogy jobb bánásmódban részesülhessenek. A tíz napig tartó akciót követően a vacaresti rabkórházba szállították, mert egészségi állapota az éhségstrájk, valamint tuberkulózis következtében válságossá vált.¹¹⁴ A külügyminisztérium jelentése szerint a bukaresti követségről Dávid Mihály konzuli irodaigazgató¹¹⁵ Vitán Annát több ízben felkereste fogsága alatt, valamint pénzsegélyben részesítette. A jilavai fogvatartottakat azonban a börtönerőd parancsnokának akadékoskodása miatt nem tudta személyesen meglátogatni, azonban egy fogolytársuk útján sikerült őket pénzsegélyben részesítenie.¹¹⁶ Vagyis a dokumentumok szerint a rabokat nem hagyták magukra, a követség útján mindent megtettek az érdekükben.

Az iratok szerint Zákó András büntetésének egyharmad részét elengedve, 1928. november 27-én szabadult. Az események után jóval később keletkezett visszaemlékezések¹¹⁷ szerint Zákó egy román—magyar fogolycsere-akció során került haza, erről azonban eddigi kutatásaim során nem sikerült bővebb információkat feltárni. Az ügyben szereplők közül Zákó Jenő és Zimonyi József letöltötték büntetésüket,¹¹⁸ Homorogán, 1936-tól Homoródy Adorján néven a Magyar Királyi Honvédségben folytatta pályafutását.¹¹⁹ Vitán Anna büntetéséből egy év nyolc hónapot elengedve, 1929. március 21-én került szabadlábra.¹²⁰ Ezt követően Magyarországon telepedett le, folytatta postatisztviselői karrierjét, postadíjnokból 1934-ben posta-kezelőnévé léptették elő.¹²¹ 1937. január 9-én, Budapesten hunyt el 42 éves korában.¹²²

¹¹¹ A dokumentum feltalálásában segítségemre volt Balogh-Hegedűs Judit, akinek ezúton is hálás köszönetemet fejezem ki.

¹¹² HM HIM HL VKF 1926. VI. csop. 1052_B./B.

¹¹³ HM HIM HL VKF 1926. VI. csop. 1052_B./B.

¹¹⁴ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 131–132.

¹¹⁵ Dávid Mihály (? — ?) siketnéma nevelőintézeti tanító, magyar királyi diplomata. A kolozsvári Siket-néma Nevelő Intézet tanáráként a román hadüzenetet követően hívták be, és a Romániai Katonai Igazgatóság Központi Rendőrség Hírszerző egységébe (Abwehrstelle bei der Zentralpolizei der Militärverwaltung in Rumänien) nyert beosztást. A háborút követően a román szervek vegzálták. 1921. július 18-án konzuli irodaigazgatónak nevezték ki, majd 1928–1935 között a bukaresti követség kolozsvári útlevél-kirendeltségének vezetője volt. Ezt követően galați magyar királyi alkonzulátus megszervezésével bízták meg, majd 1935–1940 között a galați hajózási kirendeltség vezetője.

¹¹⁶ HM HIM HL VKF 1926. VI. csop. 1052_B./B.

¹¹⁷ RADNÓCZY 1998: 729; ESZENYI é. n.: 263; MAROSI 1968: 4.

¹¹⁸ HM HIM HL VKF 1926. VI. csop. 1052_B./B.

¹¹⁹ HM HIM HL AKVI 795/1899 (Homoródy Adorján).

¹²⁰ HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 131.

¹²¹ *Magyarság* 15/170, 1934. július 29., 7.

¹²² „Vitán Anna postakezelőné f. hó 9-én elhunyt, temetése 12-én délután 3 órakor a Gyáli úti Helyőrségi kórházból.” *Pesti Hírlap* 59/8, 1937. január 12., 14; Budapest I. kerület halotti anyakönyve, 1937. január 9-én kelt 45/1937. sz. bejegyzés: „haláleset időpontja: 1937. január 9. d.e. ¼. 6 óra. Vitán Anna, m. kir. postakezelőné. Lakcím Budapest, XV. ker. Fürj u. 15/e. Római katolikus, 42 éves. Házastársa: —, szülei: néhai Vitán Lajos,

Megtört, de folytatódó katonai pálya (1928–1942)

A fogolycserét követően a Zákó családnak új életet kellett kezdeni. A kémügyből kifolyólag a román hatóságok igencsak megnehezíthették az életüket. Eddigi kutatásaim során kevés információ látott napvilágot a család Romániából Magyarországra való településéről. Annyi bizonyos, hogy a 30 esztendő Zákó szüleivel az ekkor Cinkotához tartozó Árpádföldön telepedett le,¹²³ majd édesanyja 1932-es halálát követően édesapjával a Ludoviceum utca 8. szám alá költöztek.¹²⁴ Bár Zákó pályájában a romániai fogság évei egzisztenciális törést okoztak, de ez nem jelentette katonai pályájának végét. Ungváry Krisztián szerint az elkövetkezendő időkben

„viszonylag komoly beosztásait részben annak köszönhetette, hogy kárpótolni akarták a több, mint 4 év börtönért.”¹²⁵

A trianoni békediktátum katonai megkötéseinek árnyékában kétségesnek tartom, hogy a Magyar Királyi Honvédségben érzelmi alapon töltötték volna be az egyes beosztásokat, ha ez közre is játszhatott, a rátermettség és megbízhatóság mellett sokkal kisebb mértékben számíthatott. 1929. október 23-án kelt kormányzói elhatározással Zákó átmeneti viszonyba helyezését, végkielégítéssel és emléklappal történő elbocsátását érvénytelenítették, egyben főhadnaggyá léptették elő.¹²⁶ Amennyiben tehát nem tartották volna tovább szolgálatra alkalmasnak és érdemesnek, érdemei elismerése mellett nyugállományba helyezhették volna, így viszont folytathatta tiszti pályáját. Sőt, a különbözeti vizsga teljesítése után vezérkari képzésben részesülhetett, vagyis Zákó a trianoni megkötések miatt ekkor a Magyar Királyi Budapesti Honvéd Tiszti Szabályzatismertető Tanfolyam név alatt, fedetten működő vezérkari tisztképző, a későbbi Hadiakadémia hallgatója lett.¹²⁷ A szakirodalom tévesen 1924–1926 közé teszi Zákó vezérkari képzését,¹²⁸ azonban, ahogy azt korábban ismertettem, 1924–1928 között Romániában

Kollár Krisztina, Halál helye: Budapest, I. ker. Alkotás u. 25. Halál oka: szívbénulás, asthma. Bejegyzés írásbeli bejelentés alapján.”

¹²³ Egy 1964. november 20-án keletkezett jelentés szerint az emigrációban élő Zákó „Honvágával kapcsolatban megemlítette, [...] Csak azért kíván rövid időre hazautazni, mert szülei sírját Cinkotán szeretné meglátogatni.” HU ÁBTL 3.2.2. T-2/4. 312. Cinkotai Anyakönyvi Hivatal halotti anyakönyv, 1931. augusztus 6-i 61/1931. folyószámú bejegyzése: „haláleset időpontja: 1931. augusztus 5. este 11 óra. Zákó Jenőné, szül. Strelitz Erzsébet magánzónő. Lakcím: Cinkota, Árpádföld, Árpád út. 13. Római katolikus, 62 éves. Házastársa: Zákó Jenő, szülei: néhai Strelitz Jakab, néhai Lukács Róza. Bejelentő: Zákó András.”

¹²⁴ Budapest I. kerületi Anyakönyvi Hivatal halotti anyakönyv 1938. szeptember 28-ai 1663/1938. folyószámú bejegyzése: „haláleset időpontja: 1938. szeptember 19. délután fél 1. Zákó Jenő, nyugalmazott mérnök. Lakcím: Budapest, VIII. kerület Ludoviceum u. 8. Római katolikus, 77 éves. Házastársa: néhai Strelitz Erzsébet, szülei: néhai Zákó Dániel, néhai Kunz Emília, halál helye: Budapest, I. kerület Gömbös Gyula u. 21. [= Gömbös Gyula úti Helyőrségi Kórház — T. Á.]”

¹²⁵ UNGVÁRY 2014: 59.

¹²⁶ Kormányzói elhatározás a m. kir. honvédelmi miniszter 110.509/Eln. 8. /1929. számú alázatos előterjesztésére. HM HIM HL I. 42. Legfelsőbb elhatározások (1928—1929), 62. doboz.

¹²⁷ A trianoni békediktátum határozottan tiltotta a vezérkari tisztek képzését. A rejtett képzés a Hungária körúton, a Pálffy-tüzérlaktanyában 1920 szeptemberében indult meg, kezdetben mint a Hungária körúti Tiszti Szálló, majd 1927-ig mint Tiszti Továbbképző Tanfolyam működött. 1927–1938 között pedig a m. kir. Budapesti Honvéd Szabályzatismertető Tanfolyam fedőnév alatt zajlott a képzés. Az ország fegyverkezési egyenjogúságát elismerő bledi konferenciát követően az intézmény a Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia nevet vette fel.

¹²⁸ OROSZI 2000: 300; SZAKÁLY 2015: 80.

fedett hírszerző volt, majd lebukását követően börtönbüntetését töltötte, tehát képzésének egy későbbi időpontban kellett történnie. Siegler Endre így emlékszik vissza Zákóra:

„A Hadiakadémián osztálytársunk volt, ő százados, mi főhadnagyk. Úgy mondtuk neki: Rang apó.”¹²⁹

Ha viszont Zákó András Siegler osztálytársa volt, akkor a Hadiakadémiát 1931–1934 között kellett elvégeznie.¹³⁰ A számomra releváns évfolyamok tablói eddigi kutatásaim során nem kerültek elő,¹³¹ így kontrollforrásként érdemes idézni Siegler évfolyamtársának, técsői Móricz Bélának¹³² vezérkari tisztekről szóló adatgyűjteményét,¹³³ amely megerősíti, hogy Zákó valóban évfolyamtársa volt.¹³⁴ Siegler és Móricz mellett Vértés Béla is kiemeli, hogy Zákó a tőle fiatalabb évfolyammal végezte a vezérkari képzést,¹³⁵ ugyanakkor kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredes visszaemlékezésében pedig azt írja, hogy Zákónak 1931–1934 között a „Hadiakadémián” tanára volt.¹³⁶ Zákó a „hadiakadémiai” évek alatt vezérkari szolgálaton a 2. tábori tüzérezrednél tevékenykedett. Majd tanulmányai végeztével ismét a hírszerző alosztályon (HM VI — 2.) került beosztásra.¹³⁷ Móricz szerint, bár Zákó eredményesen végezte a vezérkari tisztképzőt, egy ismeretlen becsületügy miatt¹³⁸ nem vették át vezérkari próbaszolgálatra, hanem 1934 őszén a pécsi 4. határőrkerületi parancsnoksághoz osztották be századosként mint a karpaszományos iskola parancsnoka. Majd 1936. május 1-jén a kémelhárító osztályra, Szentpétery alosztályába¹³⁹ került fogalmazó tisztként.¹⁴⁰ Szentpétery György későbbi kihallgatása során Zákó jellemzésekor a következőket vallotta:

„Kiváló gyakorlati hírszerző volt román viszonylatban jól dolgozott. Nagyon csöndes, zárkózott ember volt s csak olya[n]kor nyilatkozott a magánviszonyairól.”¹⁴¹

¹²⁹ HM HIM HL TGy. 3255. (Siegler Endre: *Az én világom. Meg ez a Másik 1905–1956*), 148.

¹³⁰ HM HIM KI 85484. sz. tiszti okmánygyűjtő.

¹³¹ A HM HIM Fotótárában az 1920–1945 között végzett évfolyamok tablói között sem az 1924–1926-os, sem az 1931–1934-es évfolyam tablója nem lelhető fel.

¹³² Vitéz técsői Móricz Béla (Zombor, 1905. február 27. — Budapest, 1979. június 6.) hivatásos katonatiszt, vezérkari alezredes. 1927-ben avatták hadnaggyá a Ludovika Akadémián. A Hadiiskolát 1934-ben végezte, majd a HM Szabályzatelőkészítő Osztályán volt beosztott vezérkari tiszt. Tapasztalatgyűjtés céljából megjárta a Don-kanyart, 1944-ben a III. hadtest vezérkari főnöke, majd a 3. hadsereg parancsnokságán beosztott tiszt. Nyugatra távozott, majd Prágában a Vöröskeresztrel működött együtt a csellengő magyarok összegyűjtésén. Hazatérve igazolták.

¹³³ Móricz Béla: *Vezérkari tisztek A–Z*, Zákó András. HM HIM HL Pers. 237. doboz. 1120. vö. Móricz Béla tiszti okmánygyűjtőjével HM HIM KI 313/1617. sz. ti. egy.

¹³⁴ Móricz Béla: *Vezérkari tisztek A–Z*, 1122.

¹³⁵ HM HIM HL TGY 3456. vitéz Sikorszky-Vértés Béla: *Denkwürdigkeiten meiner Dienstzeit*, III., 177.

¹³⁶ HM HIM HL Pers. 339. doboz, 3. (MHBK) dosszié, „Magyar Harcosok Bajtársi Községe”.

¹³⁷ Zákó András *Curriculum Vitae*je.

¹³⁸ A HM HIM HL tájékoztatása szerint a fennmaradt tiszti becsületügyek között Zákó Andrásra vonatkozó anyag nem szerepel.

¹³⁹ Ebben az időben Szentpétery György vezette a 2. vkf. osztály Központi Offenzív Alosztály (KOFFA) „B” (román) arcvonalát.

¹⁴⁰ Móricz Béla: *Vezérkari tisztek A–Z*, Zákó András; HM HIM HL VKF 34.040./eln./VI. – 3./1936. Tárgy: „Zákó András szds. anyakönyvi okmányainak elküldése”. — Az irategyüttes nem tartalmazza Zákó okmányait, pusztán az áthelyezésekkel kapcsolatos levélváltást. HM HIM HL VKF 33.370/eln./VI – 3./1936. Tárgy: Változási kimutatás tiszti beosztási névjegyzékben (1936. évi május hó.); HM HIM HL VKF 33.738/eln./VI – 3. /1936. Tárgy: Tiszti beosztási névjegyzék betérjesztése (1936. augusztus hó.).

¹⁴¹ HU ÁBTL 4.1. A-857. 19.

1936. november 1-jével a HM. VI. – 2. osztályától az 1. honvéd vegyes dandárparancsnokság vezérkari szolgálatot teljesítők személyi tartalékába helyezték,¹⁴² majd 1937. május 1-jétől ténylegesen oda osztották be.¹⁴³ Ezt követően a budapesti I. hadtestparancsnokság vezérkari osztályán a kiképzés vezetője, majd, mint vezérkari őrnagy a vezérkari osztály vezetője lett,¹⁴⁴ így vett részt az 1937. évi hadgyakorlaton.¹⁴⁵

Az 1938-as Csehszlovákia elleni mozgósítás során a 3. könnyűhadosztály vezérkari főnökévé nevezték ki.¹⁴⁶ 1939. január 15-én az I. hadtesttől a 3. vkf. osztályára helyezték, egyben a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács¹⁴⁷ vezértitkárságának vezérkari főnöki beosztásával is ideiglenesen megbízták.¹⁴⁸ Horthy Miklós „a magyar Felvidék visszacsatolásával kapcsolatos különleges helyzetben kifejtett, az átlagon felülemelkedő” teljesítményéért Zákó András vezérkari szolgálatot teljesítő¹⁴⁹ őrnagynak a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét adományozta.¹⁵⁰ Zákónak a propagandával, szabadcsapatokkal, valamint a kisantant államai ellen alkalmazandó különleges harcéljárásokkal és a magyar kisebbség ellenállásának megszervezésével foglalkozó HM VI. – 5. osztályhoz (a későbbi 5. vkf. osztály) való átvezénylését a későbbi állambiztonsági források csak sejtetik:

„a VKF/5. osztály irányításával nagyarányú kiképzés indult meg. A kiképzés egyik vezetője Zákó András volt.”¹⁵¹

Erre a feladatra nyilvánvalóan alkalmassá tette az első világháborúban a rohamcsapatoknál, valamint a Romániában telepített hírszerző és hálózatszervező tapasztalata. 1939. október 30-án, november 1-jei 12-es rangszámmal Horthy kormányzó Zákót vezérkari alezredessé léptette elő.¹⁵² Ezt követően majd egy évig a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács vezértitkárság katonai csoportjának vezérkari főnöke volt.¹⁵³ A Románia elleni 1940-es mozgósításkor a Magyar Királyi Honvéd Fővezérség különleges (sajtó-, propaganda- és szabotázsügyekért felelős) alosztályának élére nevezték ki.¹⁵⁴ Erdélyi származású katonatisztként részt vett az erdélyi bevonulásban, a legtöbbször az elsők között volt, ahogy az egy korabeli tudósításból kiderül:

¹⁴² HM HIM HL VKF 3. oszt. 34 040/el. /1936. sz. irat.

¹⁴³ HM HIM HL VKF 42.083./el. /VI – 4./1937. Áthelyezési kimutatás.

¹⁴⁴ Zákó András *Curriculum Vitae*je.

¹⁴⁵ HM HIM HL VKF 2209./el. /VI – 1./1938. Vezérkari tisztek tapasztalatai a hadgyakorlatokról (1937. évben).

¹⁴⁶ Zákó András *Curriculum Vitae*je.

¹⁴⁷ Legfelsőbb (1939-től Legfelső) Honvédelmi Tanács: 1928. július 28-án Horthy kormányzó, a honvédelmi miniszter javaslatára hozta létre mint a legmagasabb szintű honvédelmi és országmozgósítási politikai döntéshozó testületet.

¹⁴⁸ HM HIM HL VKF 3038./el. /1. vkf. /1939.

¹⁴⁹ A trianoni békediktátum katonai megkötései többek között tiltották a vezérkar fenntartását, így az rejtve működött. A fedésben működő vezérkari tisztek jelölésére szolgált a vkszt. rövidítés, azaz „vezérkari szolgálatot teljesítő” tiszt.

¹⁵⁰ *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára* 51/3, 1939. július 19., 9; *Pesti Hírlap* 61/164, 1939. július 21., 5; *Magyar Nemzet* 2/165, 1939. július 22., 13; *Uj Magyarság* 6/164, 1939. július 21., 4.

¹⁵¹ HU ÁBTL 4.1. A-3481. 6. v. ö. HU ÁBTL 4.1. A-857. 19.

¹⁵² 1939. október 28. 57171. eln. 8. (Legfelsőbb elhatározás kelte: 1939. október 27.) *Honvédségi Közlöny* 51/11, 1939. október 30., 52.

¹⁵³ *Magyarország tiszti cím- és névtára* 47. (1940), 26.

¹⁵⁴ Zákó András *Curriculum Vitae*je.

„megérkeztek az első magyar katonai gépkocsik. Az első gépkocsiban Zákó András vezérkari alezredes, Csics György¹⁵⁵ tüzérezredes és Somogyváry Gyula¹⁵⁶ százados ült.”¹⁵⁷

1940 nyarán Bán Mihály¹⁵⁸ vezérkari őrnagy Hadiakadémiára történő kinevezésekor Zákó neve felmerült Bán utódjaként az 1. vkf. osztály elvi alosztályának élén, kinevezésére azonban nem került sor.¹⁵⁹ Az észak-erdélyi részek hazatérését követően Zákót a Fővezérség különleges alosztályának éléről szintén a Hadiakadémiára vezényelték, ahol a „hadműveleti vezérkari szolgálat” előadójává nevezték ki. Emellett a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem közérdekű és kötelezően előírt katonai tárgyú előadásainak keretében a *Korszerű honvédelmi kérdések* című tantárgy oktatójaként tevékenykedett. 1940. október 11-én a Belügyminisztérium 316.145/1940. II. a. számú rendeletében régi magyar nemességét, a „Zákó” családi név és a „reszneki” előnévhez való jogát igazolta, amelyet a honvédelmi minisztérium 1940. december 18-án 113.816/eln. 8. számú rendeletével megerősített.¹⁶⁰ Zákó András hadiakadémiai működéséről kevés információ áll rendelkezésre. A Kormányzó 1942. február 5-én kelt legfelsőbb elhatározásával Nemzetvédelmi Keresztet adományozott többek között Zákó András vezér-

¹⁵⁵ Csics György (Tata, 1898. január 6. — Szovjetunió, 1945. augusztus ?) hivatásos katonatiszt, tüzérezredes. 1915 augusztusában avatták hadnaggyá a 7. honvéd tábori tüzérezredhez, 1917-től főhadnagyként a 37. honvéd hegyi tüzérosztály kötelékében harcolt. 1920-ban igazolták, 1922-től a 2. tüzérosztálynál szolgált. 1941. november — 1942 májusa között a Keleti Megszálló Erők haditudósító-századának parancsnoka, ezt követően a 2. vkf. osztályon teljesített szolgálatot, 1942 októberében a 6. tábori tüzérosztályhoz helyezték, ezredessé léptették elő, majd decembertől az alakulat parancsnokságával bízták meg. Október 15-ét követően Budapestre távozott, 1945. január 22-ig beosztás nélküli, majd a budapesti hadtest személygyűjtő keretéből alakított tisztí karhatalmi zászlóalj parancsnokságával bízták meg. Budán február 8-án fogságba esett, a szovjetek február 19-én átadták Debrecenben. Nem igazolták, a tényleges szolgálatból elbocsátották. Mint volt 5. illetve 2. vkf. osztály tagját, a szovjetek elhurcolták, golyó általi halálra ítélték, majd kivégezték.

¹⁵⁶ Vitéz Somogyváry (1929-ig Freissberger) Gyula (Füles, 1895. április 21. — Budapest, 1953. február 12.) hivatásos katonatiszt, tartalékos százados, újságíró, író, országgyűlési képviselő. Az első világháború kitörésekor a lengyel légio önkéntese, majd a 29. honvéd gyalogezredhez került. Részt vett az ellenforradalmi megmozdulásokban, majd csatlakozott a Nemzeti Hadsereghez. 1920 tavaszán a Magyar Távirati Iroda vidéki osztályának, majd a belpolitikai osztályának vezetője. 1922-től riporter, 1928 őszétől a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. helyettes igazgatója, később irodalmi igazgatója. 1938-ban reaktiválták, összekötőként dolgozott az MTI és a VKF között, valamint a VKF rádiócsoportjának vezetőjeként részt vett az 1938-as felvidéki, majd az 1940-es erdélyi bevonulásban. 1942 novemberétől a 6. vkf. osztály beosztottja. 1944. március 21-én a Gestapo letartóztatta, és a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták. 1945 júniusában tért haza. 1945 novemberben népbíróság elé állították, és négy évre eltiltották az újságírástól és a rádiózástól. 1950 novemberében az ÁVH letartóztatta, 3 hónapos vizsgálati fogság után Kistarcsára internálták. 1953. február 11-én beszállították a Mosonyi utcai Rabkórházba, ahol másnap elhunyt.

¹⁵⁷ *Ujság* 16/203, 1940. szeptember 7., 1; *Pesti Hírlap* 62/203, 1940. szeptember 7., 3; *Magyar Nemzet* 3/187, 1940. szeptember 7., 1; *Magyarság* 21/197, 1940. szeptember 7., 2.

¹⁵⁸ Bán (1931-ig Frieber) Mihály dr. (Zombor, 1900. szeptember 22. — Németország, 1945.?) hivatásos katonatiszt, vezérkari ezredes. A Ludovika Akadémián 1920-ban avatták hadnaggyá. A 10. gyalogezredhez helyezték. Vezérkari beosztásban a Rendőrujonc Iskolánál, ezt követően az 1. gépkocsizó dandár felderítő zászlóaljánál szolgált, majd 1940-től Hadiakadémia tanárává nevezték ki. 1942 augusztusában a HM 8/e. osztály vezetője, 1943. szeptember 15-től a 3. hadsereg vezérkari főnöke. 1944. május 15. — augusztus 15. között az 1. hadsereg vezérkari főnöke. 1944. október 15-én a HM I. csoportfőnöke, 1945 januárjától a HM és Honvédség Főparancsnokának II. személyi csoportjának főnöke. Németországba települt. 1945. március 9-én a debreceni kormány távollétében lefokozta, és a Honvédségből kicsapta.

¹⁵⁹ HM HIM HL VKF 3717./eln./1. vkf./1940. Bán Mihály vk. őrnagy utódjának beosztása t[árgy]ban. A dokumentum szerint Bán utódja Makay-Hollósy Ferenc vezérkari százados lett.

¹⁶⁰ *Honvédségi Közlöny* 52/44, 1940. december 23., 577.

kari alezredesnek is.¹⁶¹ Az 1942. április 3-án kelt legfelsőbb elhatározással, 1942. április 1-i hatállyal, 1942. március 30-i 8-as rangszámmal a vezérkarnál ezredessé léptették elő.¹⁶² Már előléptetése mutatta, hogy Zákó nem marad sokáig az intézménynél: 1942. május 1-én kinevezték a debreceni VI. hadtest vezérkari főnökévé.¹⁶³ Az 1942. december 6-án kelt legfelsőbb elhatározás alapján a Horthy Miklós a vezérkari szolgálat terén kifejtett kiválóan eredményes és igen hasznos teljesítményéért Zákót a Magyar Érdemrend Tiszti Keresztjével tüntette ki.¹⁶⁴ A fennmaradt dokumentumok tanúsága szerint 1943-ban Zákónak odaítélték a II. A. osztályú Tiszti Szolgálati Jelet 1941. augusztus 18-ával. 1943. október 1-jétől a 27. székely könnyűhadosztály parancsnoka lett, az alakulatot mozgósítva 1944. március 21-étől felvonult az Északkeleti-Kárpátokban, majd részt vett a keleti front hadműveleteiben.¹⁶⁵ 1944. október 15-ét követően Budapestre rendelték, vezérőrnaggyá léptették elő, és a 2. vkf. osztály valamint az Államvédelmi Központ parancsnokává nevezték ki.¹⁶⁶ Részt vett a szovjetellenes ellenállási mozgalom kialakításában, majd Nyugatra távozott.¹⁶⁷

A háborút követően a magyar (katonai) emigráció egyik kiemelkedő tagjaként a szovjet és a hazai államvédelmi, majd állambiztonsági szervek célkeresztjében állt 1968-ban bekövetkezett haláláig. A személye iránti élénk érdeklődés nyomán került a hazai szervek birtokába a román partnerszervek által átadott két archív dosszié, arra azonban nincs forrás, hogy az átadott román anyagot bármilyen formában is felhasználták volna. A hevenyészett fordítás kivonatolva fennmaradt iratanyaga azonban fontos adalékokkal szolgált Zákó András életútja korai szakaszának tisztázásához.

Szakirodalom

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.1. II/30. a. (V-142767/1)

2.1. II/30.b. (V-142767/2)

3.1.5. O-13766.

3.1.5. O-14851.

3.2.2.-T-2/4.

4.1. A-857.

4.1. A-3481.

¹⁶¹ Az indoklás kiemeli, hogy a kitüntetést „a világháborút követő forradalmak és ellenforradalmak, valamint az ország elszakított területeinek visszaszerzése körül életüket veszélyeztető önfeláldozással véghezvitt hazafias cselekedeteik elismeréseként” kaphatták meg. *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára* 54/7, 1942. február 17., 100.

¹⁶² *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára* 54/14, 1942. április 3., 208.

¹⁶³ Vértés szerint a hadtestparancsnoknak kinevezett Beregfy Károly igényelte ki Zákót vezérkari főnökének. HM HIM HL TGY 3456. vitéz Sikorszky-Vértés Béla: *Denkwürdigkeiten meiner Dienstzeit*, III., 189.

¹⁶⁴ *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára* 54/50, 1942. december 4., 1239.

¹⁶⁵ Bővebben lásd: BEREKMÉRI 2008; BEREKMÉRI 2015; KISBARNAKI FARKAS 1952.

¹⁶⁶ TÖRÖK 2024: 94–104.

¹⁶⁷ TÖRÖK 2024: 105–196.

ANYAKÖNYVI BEJEGYZÉSEK (AKVI)

Budapest I. kerület halotti anyakönyve 1937. január 9-én kelt 45/1937. sz. bejegyzése

Budapest I. kerületi Anyakönyvi Hivatal halotti anyakönyv 1938. szeptember 28-i 1663/1938. folyószámú bejegyzése:

Cinkotai Anyakönyvi Hivatal halotti anyakönyv 1931. augusztus 6-i 61/1931. folyószámú bejegyzése

33187. (Zákó Jenő)

33684. (Siménfalvy Tihamér)

795/1899. (Homoródy Adorján)

Central Intelligence Agency Freedom of Information Act Electronic Reading Room.

(CIA FOIA) https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/ZAKO,%20ANDREAS_0115.pdf (mentés dátuma 2025. március 4.).

Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltára
(HM HIM HL)

I. világháborús kitüntetési feljegyzések

20524/ti.

23904/ti.

31998/ti.

37249/ti

41904/ti.

45046/legs.

I. 42. Legfelsőbb elhatározások (1928–1929), 62. doboz.

Personália (Pers.)

237. doboz (Móricz Béla)

339. doboz (kisbarnaki Farkas Ferenc)

Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye (TGY)

3255. (Siegler Endre: *Az én világom. Meg ez a Másik 1905–1956.*)

3456. vitéz Sikorszky-Vértess Béla

Vezérkari iratok (VKF)

1926. VI. csop. 1052_B./B.

34.040./eln./ VI. – 3./1936.

33.738/ eln. /VI – 3. /1936.

33.370/eln. /VI – 3./1936.

3. oszt. 34 040/eln./1936.

42.083./eln./VI – 4./1937.

2209. /eln./VI – 1./1938.

3038. /eln./ 1. vkf. /1939.

3717./eln./1. vkf./1940.

Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet Központi Irattár (HM HIM KI)

85484. sz. tiszti okmánygyűjtő. (Siegler Endre)

313/1617. sz. ti. egy. (Móricz Béla)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

M — KS 274. f. 11. cs. 16. ő. e. 29.

Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára (OSZK)

590. fond, 7. doboz.

FORRÁSKIADVÁNYOK

Hivatalos közlönyök, iskolai értesítők:

Budapesti Közlöny

50/190, 1916. augusztus 20., 4.

51/114, 1917. május 19., 4.

51/220, 1917. szeptember 23., 4.

51/285, 1917. december 11., 3.

52/186, 1918. augusztus 18., 5.

Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára

51/3, 1939. július 19., 9.

51/11, 1939. október 30., 52.

52/44, 1940. december 23., 577.

54/7, 1942. február 17., 100.

54/14, 1942. április 3., 208.

54/50, 1942. december 4., 1239.

Magyarország tiszti cím- és névtára 47. (1940).

Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára

43/105, 1916. augusztus 18., 2161.

44/61, 1917. május 17.

44/121, 1917. szeptember 19., 2318.

44/162, 1917. december 8., 3118.

45/116, 1918. augusztus 17., 3405.

46/98, 1919. december 17., 2363.

46/104, 1919. december 28., 2656.

47/18, 1920. március 13., 366.

47/31, 1920. április 30., 792.

A budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendje, 1940–1941. tanév, 2. félév. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

A budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendje, 1941–1942. tanév, 1. félév. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

A budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendje, 1942–1943. tanév, 1. félév. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

Az Erdélyi Róm.Kath. Státus Brassói Főgimnáziumának Értesítője az 1908–1909. tanévről. Brassó: Herz-féle Kő-és Könyvnyomda, 1909.

Az Erdélyi Róm.Kath. Státus Brassói Főgimnáziumának Értesítője az 1909–1910. tanévről. Brassó: Brassói Lapok könyvnyomda, 1910.

Az Erdélyi Róm.Kath. Státus Brassói Főgimnáziumának Értesítője az 1910–1911. tanévről. Brassó: Brassói Lapok Nyomdája, 1911.

Az Erdélyi Róm.Kath. Státus Brassói Főgimnáziumának Értesítője az 1911–1912. tanévről.

Brassó: Csiby és Égető Könyvnyomda, 1912.

Az Erdélyi Róm.Kath. Státus Brassói Főgimnáziumának Értesítője az 1912–1913. tanévről.

Brassó: Égető Testvérek Könyvnyomdája, 1913.

FOLYÓIRATOK

Adevěrul 38/12714, 1925. május 27., 2.

Erdélyi Hírlap 9/2100, 1925. május 27., 5.

Lupta 4/1041, 1925. június 1., 2.

Magyar Nemzet 2/165, 1939. július 22., 13.

Magyar Nemzet 3/187, 1940. szeptember 7., 1.

Magyarság 15/170, 1934. július 29., 7.

Magyarság 21/197, 1940. szeptember 7., 2.

Pesti Hírlap 59/8, 1937. január 12., 14.

Pesti Hírlap 61/164, 1939. július 21., 5.

Pesti Hírlap 62/203, 1940. szeptember 7., 3.

Uj Kelet 7/82, 1924. április 9., 3.

Uj Magyarság 6/164, 1939. július 21., 4.

Ujság 16/203, 1940. szeptember 7., 1.

Universul 43/123, 1925. június 1., 6.

Vásárhelyi Reggeli Ujság 16/72, 1920. április 1., 1.

SZAKIRODALOM

AJTAY Endre

1941 A m. kir. brassói 24. honvéd gyalogezred. In DESEŐ Lajos (szerk.): *Erdélyi ezredek a világháborúban. I. rész.* Budapest: Ardó Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 130–145.

ARDAY Géza

1961 *M. kir. tisztikar — nyugaton.* Budapest: Pannonia Kiadó.

ÁRVAI Zoltán — GYARAKI Károly

2019 *100 éves az önálló magyar katonai felderítés, hírszerzés és elhárítás 1918–2018.* Budapest: Zrínyi Kiadó.

BACHÓ László, dezséri (szerk.)

1930 *A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia története.* Budapest: M. kir. Honvéd Ludovika Akadémia (Stádium).

BACZONI TAMÁS et al.

2006 *Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai 1916–1918.* Debrecen: Püldo Kiadó.

BANDI István

2018 A román titkosszolgálatok intézménytörténeti áttekintése az első világegyháztól a királyság bukásáig. In SZEKÉR Nóra — KÁVÁSSY János — NAGYMIHÁLY Zoltán

(szerk.): *Utak a Teleki térről: Esszék és tanulmányok a 75 éves M. Kiss Sándor tiszteltére*. Lakitelek: Antológia Kiadó, 23–45.

BERECZ János

1969 *Ellenforradalom tollal és fegyverrel* 1956. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

BEREKMÉRI Árpád Róbert

2008 *Fegyver alatt. A marosvásárhelyi magyar királyi 27. székely könnyű hadosztály tisztikara 1940–1945*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó.

2015 „Lesz még kikelet!” — *A marosvásárhelyi magyar királyi 27. székely honvéd könnyű hadosztály a második világháborúban (1940–1945)*. Marosvásárhely—Kolozsvár: Lector Kiadó.

BIRÓ Lajos — v. ANTAL Áron — NEMESDY Ernő

1943 *A volt m. kir. brassói 24. honvéd gyalogezred, népfőlkelő ezred és pótzászlóalj története*. Székelyudvarhely: Könyvnyomda.

BOLDIZSÁR Iván

1952 *Összeesküvés a magyar nép ellen*. Budapest: Szikra.

BORSI Kálmán Béla

2010 *Ifj. Niamešny Mihály és a temesvári Levente-per (1919–1920)*. Budapest: Helikon.

2021 *Kisfiúk a nagy viharban. A temesvári „Levente-pör”, az első román „irredenta per” története, 1919–1922*. Budapest: Kortárs.

BÖLL Gábor

2001 *A VKF-2 szervezettörténete az újabb kutatások tükrében*. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában*. Budapest: Történeti Hivatal, 71–102.

CHARISIUS, Albrecht — MADER, Julius

1971 *Nem titok többé. Az imperialista német titkosszolgálat fejlődése, rendszere és munkamódszere*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó — Zrínyi Katonai Kiadó.

DÉNES Gyula őrgy. — VELEZ Gyula őrgy.

1962 *A reakciós magyar katonai emigráció*. *Honvédségi Szemle* 13/2, 112–118.

ESZENYI László

é. n. *Idegenbe szakadt hazánk fia*. Budapest: Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Nyomdája.

FARKAS Ferenc, kisbarnaki

1952 *Tatárhágó visszanéz*. Buenos Aires: Kárpát Kiadó.

FEHÉRVÁRY István

2001 *Titkos katonai ellenállások*. In RADA Tibor (szerk.) *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek története 1830–1945*. Budapest: Calgary (Bánkuty Géza — Gálos Nyomdász Kft.), 758–759.

GUÉRIN, Alain

1971 *A hidegháború martalócai*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

GYULAI István et al.

1960 *Árnyék Európán*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

HOLLÓS Ervin

1966 *A belső ellenség szerepe az 1956. október 23-án kirobbantott ellenforradalomban és előkészítésében*. Kandidátusi értekezés. Budapest: MTA.

1967 *Kik voltak, mit akartak?* Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

HOLLÓS Ervin — LAJTAI Vera

1980 *Köztársaság tér/1956*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

1982 *Hidegháború Magyarország ellen/1956*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

1986 *Drámai napok. 1956. október 23. — 1956. november 4.* Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

JOUVENEL, Renauld de

1953 *Zsoldosok háborúja*. Budapest: Szikra Kiadó.

KÁNTÁS Balázs — REGÉNYI Kund

2024 *Siménfalvy Tihamér az árnyéktábornok. A Horthy-korszak első éveinek elfeledett titkosszolgálati vezetője*. Budapest: Horthy-korszak Kutatásáért Felelős Társaság.

KOPPÁNY József — HAHN Péter

1984 *Égető tűzben*. Kaposvár: Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó.

KRATOCHVIL Károly, Szentkereszthegyi

2017 *A székely hadosztály 1918–19. évi bolsevistaellenes és ellenforradalmi harcai*. Máriabesnyő: ATTRAKTOR Könyvkiadó Kft.

2024 *Erdélyi ezredek és a Székely Hadosztály. Kiadatlan írások*. Budapest: Erdélyi Szalon.

MADER, Julius

1965 *Lesben a bérnyilkosok*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

MADERSPACH Viktor

2013 *Menekülésem Erdélyből*. Szeged: Lazi Könyvkiadó.

MAROSI Tibor

1968 Egy katona emlékére. *Magyarország* 44/16, 1968. április 19., 4.

MINAJEV, Vlagyiszlav

1963 *Fény derül a titokra*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.

MOLNÁR János

1966 *Ellenforradalom Magyarországon 1956. Polgári magyarázatok és az igazság*. Kandidátusi értekezés. Budapest: MTA.

1967 *Ellenforradalom Magyarországon 1956-ban. A polgári magyarázatok bírálata*. Budapest: Akadémiai Könyvkiadó.

NAGY Szabolcs

- 2020 Paranoiás Nagy-Románia? Kratochvil Károly, illetve más magyar tisztek, civilek a román hadbírótság előtt. *Székelyföld* 24/6, 2020. június 1., 57–74.

NAGY Szabolcs — GOTTFRIED Barna

- 2011 *A Székely Hadosztály története*. Barót: Tortoma Kiadó.

OROSZI Antal

- 2000 *A magyar királyi Honvéd Hadakadémia Története 1920–1945*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.

PINTÉR István

- 1961a Az NSzK a magyar fasiszták paradicsoma. 1. Zákó székhelye München és Bad Godesberg. *Igaz Szó* 6/20, 1961. október 15., 71–78.
1961b Az NSzK a magyar fasiszták paradicsoma. 2. Kisbarnaki Farkas Ferenc útja a K.u.K hadseregtől Gehlenéig. *Igaz Szó* 6/21, 1961. november 1., 52–59.
1972 *Magyarok amerikai kosztón*. Budapest: Táncsics Könyvkiadó.

PINTÉR István — SZABÓ László

- 1959 *Titkos utakon*. Budapest: Minerva.

RADNÓCZY Antal

- 1998 A magyar katonai emigráció története (1945–1990). *Hadtörténelmi Közlemények* 111/3, 728–744.

RÉFI Attila

- 2020 Csécsi Nagy Imre altábornagy évszázados életútja (1868–1967) II. rész. Halálra ítélve a nagyváradi összeesküvés perben. In *Veritas Évkönyv 2020*. Budapest: Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár — Magyar Napló, 154–170.

RADNÓCZY Antal

- 2010 „Z”: egy megfigyelés története. Előkészületek az MHBK vezetőjének, Zákó Andrásnak erőszakos hazahozatalára. *Betekintő* 2010/3.

SZABÓ Miklós

- 1958 *Foglalkozásuk: emigráns*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
1961 *Zsoldosok, hazaárulók*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.
1984 *Csendes háború*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.

SZAKÁLY Sándor

- 1984 Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) Hadseregének felső vezetése. Adattár. II. rész: L—Z. *Hadtörténelmi Közlemények* 31/3, 597–598.
2001 *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon és adattár*. Budapest: ISTER Szolgáltató, Kereskedelmi és Kiadó Kft.
2005 A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás vezetői 1919–1945. In HAUSER Gábor (szerk.): *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére*. Budapest: Argumentum, 671–691.

- 2010 Akik a magyar katonai hírszerzést és kémelhárítást irányították (1919–1945). *Felderítő Szemle* 9/2, 83–120.
- 2015 *A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945.* Budapest: Magyar Napló — Veritas Történetkutató Intézet.

TÖRÖK ÁDÁM

- 2015 Ködbe veszett arcok. Hírszerzés és kémelhárítás a Horthy-korszakban. In SZULY Rita — KRÁNITZ Péter Pál (szerk.): *Társadalom térben és időben. Tanulmányok az új- és modernkori Magyarország eszme-, művelődés- és társadalomtörténetéről.* Budapest—Piliscsaba: Magyar Napló — Írott Szó Alapítvány, 340–365.
- 2024 „VIHARTÉPTE BARÁTSÁG” Korponay Miklós és Zákó András életpályája 1940–1951 között. Pomáz–Budapest–Péteri: PPKE BTK DHI. Doktori (PhD) értekezés.

UNGVÁRY KRISZTIÁN

- 2009 A Kádár-rendszer kémelhárítása. In TISCHLER János (szerk.): *Kádárizmus. Mélyfúrások. Évkönyv, 16.* Budapest: 1956-os Intézet, 353–409.
- 2011 Az MHBK szürke eminenciása: Zákó András és az ellene folytatott állambiztonsági eljárások. In GEBEI Sándor — ifj. BERTÉNYI Iván — RAINER M. János (szerk.): „...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”: *Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére.* Eger: EKF Líceum Kiadó, 483–498.
- 2014 Az MHBK szürke eminenciása: Zákó András és az ellene folytatott állambiztonsági eljárások. In UNGVÁRY Krisztián (szerk.): *Tettesek vagy áldozatok? Feltáratlan fejezetek a XX. század történelméből.* Budapest: Jaffa Kiadó, 58–81.

Abstract

In this study, I examine the early career of András Zákó, who later became a Major General in the Royal Hungarian Army. Limited information is available regarding how the 18-year-old ensign became involved in the First World War, how he performed his duties at the front as a platoon and company commander, and how he eventually served as an intelligence officer deployed from the war zones to the newly established Kingdom of Romania. This study also investigates the circumstances of his involvement in intelligence networks, the reasons for his capture, the treatment he received from Romanian authorities during his imprisonment, the prospects he faced, his eventual return to Hungary, and the extent to which these early experiences shaped his subsequent military career.